

Fond za humanitarno pravo Istraživanje i dokumentacija

67 Makenzijeva, 11110 Beograd, Srbija i Crna Gora
Tel/Fax: +381 11 3444 313
+381 11 3444 314
Email: office@hlc.org.yu
Home Page: <http://www.hlc.org.yu>

Alternativni izveštaj o primeni člana 7 UN Pakta o građanskim i političkim pravima u Srbiji i Crnoj Gori dostavljen UN Komitetu za ljudska prava

Fond za humanitarno pravo je regionalna nevladina organizacija za ljudska prava i međunarodno humanitarno pravo, osnovan 1992. godine u vezi sa oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji. Intervjuisanjem svedoka i žrtava FHP od osnivanja istražuje ubistva, nestanke, logore, mučenje ratnih zarobljenika i matricu etničkog čišćenja u oružanim sukobima

Posebnu pažnju FHP je posvetio sistematskom praćenju primene "Konvencije protiv torture i drugih surovih neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka" UN (u daljem tekstu, Konvencija protiv torture) i člana 7 "Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima" (u daljem tekstu: Pakt) u Srbiji i Crnoj Gori i zastupanju žrtava policijske represije pred domaćim sudovima i Komitetom protiv torture Ujedinjenih nacija. Metodologija FHP u dokumentovanju kršenja ljudskih prava zasniva se na intervjuisanju žrtava i svedoka i prikupljanju drugih relevantnih dokaza, kao što su medicinski izveštaji, fotografije i slično tome. FHP analizira praksu na osnovu dokumentovanih slučajeva pohranjenih u arhivi FHP, reagovanja MUP-a Srbije na podnete predstavke, novinskih izveštaja o policijskom zlostavljanju, sudskih postupaka i presuda zasnovanih na slučajevima policijske torture

Državno nasilje u Srbiji i Crnoj Gori

1. Uvod

Od početka devedesetih pa sve do 5. oktobra 2000. godine vlast u Srbiji je držao Slobodan Milošević. Policija je postala jedan od glavnih poluga njegove vladavine koja je korišćena kao nezaobilazno sredstvo u obračunu sa političkim neistomišljenicima, pa i kao naročiti faktor "rešavanja" međuetničkih odnosa.

Tokom ovog perioda policija je u organizacionom smislu poprimila elemente paralelne vojne organizacije i bila opremljena najsavremenijim vojnim orudjima i opremom (borna kola, vodeni topovi, različiti bojni otrovi, gumeni i bojevi meci, službene palice itd), prevashodno upotrebljenom tokom demonstracija koje su opozicione stranke organizovale. FHP je dokumentovao i u svojim publikacijama objavio slučajeve policijske torture nad građanima, demonstrantima i političkim aktivistima, kao i prema novinarima, izveštačima ovih događaja¹. Neretko, pripadnici MUP su proizvoljno privodili i hapsili građane te kršila pravo na nepovredivost ljudskog dostojanstva i fizičkog integriteta, slobodu političkog organizovanja i okupljanja i druga ljudska prava.

Tokom 1993. i 1994. godine povećala se policijska represija prema pripadnicima manjina, posebno prema Albancima na Kosovu i Bošnjacima u Sandžaku. Tortura je imala organizovan karakter (neselektivni pretresi kuća, masovno i proizvoljno privođenje, psiho-fizičko zlostavljanje i ponižavanje na nacionalnoj osnovi.). Ono što sve ove slučajeve povezuje je institucionalna pasivnost države prema sankcionisanju ovakvih i sličnih događaja, kao i prema počiniocima, naredbodavcima i neposrednim izvršiocima.

FHP je još tokom 1995. i 1996. godine utvrdio da se policijska represija prema građanima javlja i u svakodnevnim, životnim situacijama, nezavisno od nacionalne ili političke konotacije.

Stanje ljudskih prava u Srbiji i Crnoj Gori drastično se pogoršalo 1999. godine naročito u pogledu prava na život i fizičkog zlostavljanja. Posebno od početka NATO bombardovanja marta 1999. godine, FHP je na Kosovu registovao da su pripadnici policijskih i paravojnih formacija ubijali civile albanske nacionalnosti, nezakonito ih lišavali slobode, nakon čega im gubio svaki trag. Takodje su policijskoj represiji bili izloženi Albanci u zatvorima širom Kosova, zatim lišeni slobode za vreme NATO bombardovanja (1.500), kao i albanski pritvorenici (2000) koji su 12. juna 1999. godine, posle potpisivanja "Kumanovskog sporazuma" prebačeni sa Kosova u zatvore u Srbiji.

Tokom 2000. godine policija je sprovodila sistematsku akciju protiv pripadnika pokreta "Otpor". Vlasti su odbile da registruju ovu organizaciju, jer su njeni članovi navodno pozivali građane "na nasilno rušenje ustavnog poretka". Policijska akcija je bila organizovana na celoj teritoriji Republike Srbije sa naredbama iz vrha policije da se krše ljudska prava. Aktiviste "Otpora", koji su uglavnom bili pripadnici mlađe populacije, policija je bez ikakvog osnova, privodila u policijske stanice, zadržavala, fotografisala i uzimala im otiske prstiju.

FHP je u aprilu 2004. godine javno protestovao zbog imenovanja Zvezdana Radojkovića za načelnika SUP-a u Pančevu, za koga je sudskom presudom² utvrđeno da je bez zakonskog osnova saslušavao pripadnike organizacije "Otpor" tokom 2000. godine.

¹ Pod lupom: Policija protiv protesta 1996-1997, FHP, 1997; Postupanje organa, FHP, 1997; Ljudska prava 1991-1995, FHP, 1997; Otpor u nadležnosti policije, FHP, 2001.

² Presudom br. 2173/2000. od 20. aprila 2001, Opštinski sud u Pančevu.

U Srbiji je najveća pretnja ljudskim pravima, uključujući slobodu od torture, činjenica da su u sastavu MUP Srbije ostale jedinice sa vojnom strukturom Posebne jedinice policije (PJP), koje su, takođe, učestvovala u oružanim sukobima u BiH i na Kosovu. Nakon političkih promena sprovedenih 5. oktobra 2000. godine PJP je promenila naziv u Žandarmerija, ali je svakako zadržana ista organizaciona i kadrovska struktura obzirom da je na čelu ove formacije ostao komandant PJP, general Goran Radosavljević zvani Guri.

Najnoviji primer desio se 4. juna 2004. godine na košarkaškoj utakmici u Vršcu posle tuče dvojice gledalaca na tribinama. Pripadnici Žandarmerije su neselektivno, pendrecima tukli gledaoce, smeštene na drugoj strani tribine, a koji nisu učestvovali u tuči. Posle intervencije Žandarmerije, 16 gledalaca je zatražilo medicinsku pomoć, među kojima i dvanaestogodišnji Goran Radovanović iz Vršca. On je za TV B92 izjavio da je bez ikakvog razloga dobio udarac pendrekom, usled čega je izgubio svest i zatim bio odveden u bolnicu. U svojoj izjavi, policija je saopštila da Žandarmerija nije upotrebila prekomernu silu i da je do povreda gledalaca došlo zbog «nagnječenja usled talasanja navijača».

Od oktobarskih događanja 2000. godine pa do danas, u Srbiji su se promenile dve vlade: prva vlada izabrana je u januaru 2001. godine i na njenom čelu je bio Zoran Đinđić sve do njegovog ubistva 12. marta 2003. godine, kada je na mesto premijera stupio Zoran Živković; druga vlada je izabrana početkom marta 2004. posle vanrednih parlamentarnih izbora, održanih decembra 2003. godine. Posle pada Miloševićevog režima, među političkim opcijama koje su zajednički učestvovala u rušenju njegove vlasti su se javili oštri antagonizmi. One su bile grupisane u dva politička kampa: grupacije okupljene oko pokojnog premijera Đinđića, s jedne strane i aktuelnog premijera Koštunice s druge. Sve je to u velikoj meri usporilo očekivne procese društvenih reformi i međunarodnih integracija, a samim tim i izgradnju demokratskih institucija i mehanizama zaštite ljudskih prava.

2. Pravo na život

«Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima» donetom na nivou državne zajednice SiCG, kao i republičkim ustavima (Ustav Republike Srbije (član 14 stav 1); Ustav Republike Crne Gore (član 21 stav 1)) garantuje se neprikosnovenost ljudskog života kao fundamentalnog ljudskog prava.

Slučaj Ristić:

Prema službenom izveštaju, Milan Ristić, student iz Šapca, star 20 godina, izvršio je samoubistvo 13. februara 1995. godine, skočivši sa krova stambene zgrade.

Zbog sumnje da je reč o ubistvu, Milanovi roditelji su Okružnom javnom tužilaštvu u Šapcu podneli krivičnu prijavu protiv trojice policajaca. Prema navodima iz krivične

prijave, pripadnici MUP-a su u akciji hapšenja lica za kojim je raspisana poternica zaustavili Milana, misleći da je reč o beguncu. Odmah su počeli da ga tuku i tom prilikom mu naneli povrede iza levog uha, najverovatnije drškom pištolja ili kundakom puške, koje su prouzrokovale smrt. Nakon što su ga usmrtili, policajci su izvršili nasilje nad mrtvim telom i tom prilikom mu polomili obe butne kosti, na istoj visini iznad kolena, što je trebalo da ukaže na navodni samoubilački pad sa krova stambene zgrade.

Pošto su iskoristili sve pravne mogućnosti pred domaćim pravosudnim organima roditelji pokojnog Milana Ristića odlučili su da podnesu predstavku «Komitetu protiv torture» Ujedinjenih nacija.

FHP je 22. jula 1998. godine podneo predstavku «Komitetu protiv torture» kojom je zatraženo da se utvrdi da li su nadležni organi SRJ propustili da sprovedu nepristrasnu istragu, te da je oštećenima takvim postupanjem uskraćena mogućnost da ostvare pravo na odštetu.

«Komitet protiv torture» doneo je u maju 2001. godine odluku³ da je država SRJ prekršila svoje obaveze predviđene članovima 12 i 13 Konvencije i pozvalo državu da podnosiocu predstavke, Radivoju Ristiću, omogući odgovarajući pravni lek na osnovu koga će se ponovo sprovest istraga o smrti njegovog sina, bez odlaganja, sa obavezom da o preduzetim radnjama obavesti «Komitet». Više od dve godine od donošenja odluke CAT-a, državni organi Republike Srbije i Državne zajednice SiCG nisu ispunili pomenutu odluku i pored brojnih obraćanja porodice Ristić i FHP-a. Septembra 2003. godine, tadašnji ministar pravde u Vladi Republike Srbije, Vladan Batić je povodom ovog slučaja uputio pismo republičkom Javnom tužiocu u kome ga je obavestio da je odluka «Komiteta protiv torture» pravno obavezujuća. Okružni javni tužilac je 4. novembra 2003. predložio istražnom sudiji Okružnog suda u Šapcu da se izvrši ekshumacija posmrtnih ostataka Milana Ristića. Telo je ekshumirano 20. aprila 2004. godine, tri godine nakon odluke CAT-a. Očekuju se nalazi i mišljenja veštaka sudske medicine koji bi trebali da daju odgovor o uzrocima smrti Milana Ristića.

Smrt Dejana Petrovića

Petrović Dejan (29), iz Beograda priveden je iz stana u kome živi sa svojim roditeljima, 16. januara 2002. godine oko 22,00 u stanicu policije u ulici Božidara Adžije u Beogradu zbog navodne krađe. Dejanovim roditeljima, policija je 17. januara javila da je njihov sin skočio sa drugog sprata policijske stanice i da se nalazi u Urgentnom centru u Beogradu. Lekari su se mesec dana borili za njegov život, jer je zadobio teške telesne povrede opasne po život, pukla mu je slezina, žučna kesa, oštećena jetra, pankreas, cela leva strana rebara, polomljena leva butna kost u gornjem delu i imao je hematoma na glavi. Petrović Dejan preminuo je 15. februara 2002. godine u Urgentnom centru u Beogradu.

³ Communication No 113/1998 : Yugoslavia. 11/05/2001.CAT/C/26/D/113/1998. (Jurisprudence)

Pokojni Petrović Dejan bio je narkoman na terapiji i trebalo je da mu se izvrši ugradnja blokatora u nogu i zbog toga je bio pod stalnom pažnjom svojih roditelja naročito u periodu od od 27. decembra 2001. godine do 16. januara, kada je priveden u policijsku stanicu. Večeri kada je priveden, Petrović Dejan je napustio svoj stan kako bi ispratio svoju devojku i bio je van kuće od 18:50 do 19:20 časova. Otac Petrović Dejana, Petrović Dragomir, upozorio je policajce koji su došli u stan 16. januara oko 22:00 da privedu Dejana Petrovića – da je njihov sin pod terapijom.

Posle privođenja 16. januara, Petrović Dejan je noć proveo u pritvoru, a sutradan oko 9:00 u stan Dejanovih roditelja došlo je troje policijskih inspektora, Nešić, Kojić i jedna plava žena, sa nalogom za pretres Dejanove sobe. Kako ništa nisu pronašli, inspektor Kojić je rekao svojim kolegama da odu po Dejana i da ga dovedu na lice mesta. Otac Petrović Dejana, Dragomir u izjavi FHP o tome je rekao: "U međuvremenu, doveli su Dejana sa liscama na rukama, usne su mu bile modre, kao da je nečega bilo. Nisam primetio neke povrede na licu, ali je Dejan sve vreme ćutao. Ponovo su pred njim pretresali sobu i pitali su Dejana gde su pare i da će ga pustiti samo da im kaže. Dejan je odgovorio da ne zna, a Kojić mu je rekao: Polazi. Kada su ga izvodili Dejan je rekao: Mama, džabe me vode, zovi advokata, ništa nisam uradio. To je bilo oko 10:30."

Istog dana oko 12:00 Dejanovim roditeljima je javljeno iz policijske stanice da je njihov sin skočio sa drugog sprata policijske stanice i da se nalazi u Urgentnom centru u Beogradu. Kada su Dejanovi roditelji otišli u Urgentni centar, rečeno im je da je primljeno NN lice i tek posle prepoznavanja utvrdili su da se radi o njihovom sinu. Iz bolnice Dejanovi roditelji su otišli u stanicu policije gde je njihov sin bio priveden. U izjavi FHP Dragomir Petrović, otac preminulog Dejana, rekao je: "Supruga i ja smo otišli u stanicu policije u ulicu Božidara Adžije na drugi sprat i kada smo prilazili čuli smo da je neko od policajaca rekao: 'Ovo su Dejanovi roditelji – ćutite'. Inspektori su rekli da su bili korektni i da je Dejan iskočio kroz dupli prozor metar sa metar, kada nikoga nije bilo u sobi. Rekao sam da nije moguće da momak od 180 cm iskoči sa "liscama" na leđima kroz tako mali prozor, a jedan od njih mi je rekao: 'Šta mislite, da smo ga mi bacili kroz prozor?' Rekao sam da ćemo to još videti i zahtevao sam da mi pokažu sobu gde se Dejan nalazio. Rekli su mi da to nije moguće dok istražni sudija ne izvrši uviđaj."

Otac pokojnog Petrović Dejana uspeo je posle uviđaja da vidi sobu iz koje je navodno njegov sin iskočio i o tome je u svojoj izjavi FHP rekao: "Tamo je bio inspektor Kocić, a soba je mala, 4x4, i kod prozora se nalazi fotelja, a taj prozor se nalazi iznad fotelje. Po Kocićevoj verziji, Dejan se zaletao, stao na fotelju i iskočio kroz prozor. Ja sam ga pitao kako zna kada nije bio prisutan, a on mi je odgovorio da pretpostavlja."

Pokojni Dejan Petrović bio je u komi oko petnaest dana, ali posle izlaska iz kome sve do smrti nije bio u stanju da govori. Dok je Dejan Petrović još uvek bio živ, porodica Petrović je angažovala privatnog advokata, koji je podneo krivičnu prijavu protiv policajaca, ali iz nepoznatih razloga posle Dejanove smrti, izbegavao je svaki kontakt sa porodicom Petrović.

U izveštaju Odeljenja za uviđajno-operativne poslove Uprave kriminalističke policije Sekretarijata u Beogradu od 17. januara 2002. godine, između ostalog se navodi da se Petrović Dejan "...za vreme dok su mu bile vezane ruke liscama na leđima, zaletio i skočio kroz duplo zatvoreno prozorsko krilo, čije su dimenzije unutrašnjeg stakla 50X 55 cm, i spoljašnjeg 40x45 cm i na visini od oko 1 m od poda." U istom izveštaju, navodi se da su u kancelariju broj 24. na drugom spratu gde se kritični događaj odvijao prvo ušao inspektor Kocić Dragan, potom pokojni Petrović Dejan, a za njim inspektori policajci Kostić Slađan i Kovačević Nataša, Petrović se istog momenta zaletio i kroz zatvoreni prozor, kroz oba krila, probivši staklo, skočio u dvorište zgrade. Ovaj izveštaj je u suprotnosti sa izjavama koju je dao inspektor Kocić, Dejanovom ocu Radomiru u policijskoj stanici, kada je inspektor Kocić rekao da niko od policajaca nije bio prisutan u kancelariji kada je Dejan Petrović navodno iskočio kroz prozor.

Tri dana nakon smrti Dejana Petrovića, 18. februara 2003., Institut za sudsku medicinu uradio je obdukciju leša. Obdukcionim nalazom je utvrđeno da je smrt nasilna, da je nastupila usled oštećenja za život važnih moždanih centara i nastalih komplikacija, te da su ta oštećenja kao i prelomi i druge spoljašnje i unutrašnje povrede nanosene tupim, teškim i zamahnutim mehaničkim oruđem.

Krivična prijava je najpre upućena "Trećem opštinskom javnom tužilaštvu" u Beogradu, a aprila 2002. godine "Okružnom javnom tužilaštvu" u Beogradu. I pored postojećih dokaza i osnovane sumnje da je Dejan Petrović bio žrtva policijske torture, pored brojnih urgencija, tužilaštvo do danas nije podnelo zahtev za sprovođenje istrage, niti je odbacilo krivičnu prijavu kako bi oštećeni imali mogućnost da preuzmu gonjenje. Po zahtevu FHP-a, predmet se od 12. septembra 2003. godine nalazi u "Institutu za sudsku medicinu" u Beogradu gde se veštače povrede koje je zadobio pokojni Petrović. Rezultati veštačenja do kraja maja 2004. godine nisu poznati.

Slučaj Milana Jezdovića:

U iznajmljeni stan Milana Jezdovića i njegovih drugova u Beogradu, 4. decembra 2002. godine u 20,00 časova upali su inspektori sa nadimcima Lambe, Karajović, Kostić, Mića i drugi iz «Četvrtog odeljenja» GSUP-a Beograd. Policajci su, najpre "liscama" vezali ruke Milanu Tomoviću i njegovoj devojci Milici Babin, pa su bez ikakvog naloga počeli da pretresaju stan. Našli su 1 g heroina i pištolj. Milicu Babin policajci su čupali za kosu i vređali rečima "Kurvo! Jesi li se nasisala? Jesi li se uradila? Jesu li te karali svi ovde?" Tokom pretresa svi su morali da leže na stomaku sa liscama na leđima. Policajci su ih potom odvezli u policijsku stanicu u ulici 29. novembra u Beogradu i smestili ih u jednu sobu. Iz te sobe su odvodili jednog po jednog, gde su svakog od pritvorenih tukli, vezivali noge lepljivom trakom i navlačili im najlon kese preko glave. Najpre su izveli Aleksandra Draškovića. Radoje Tomović je FHP posvedočio o mučenju koje su preživeli on i njegovi drugovi: "Izvodili su nas jednog po jednog i čula se viknjava, buka: 'Udaviste me, udaviste me.' Vezivali su im noge lepljivom trakom da se ne batrgaju. Čulo se zapomaganje, vriska, buka i glasno mumljanje. Video sam kako prenose kese. Govorili su: 'Priznajte pičke, ostaće vam život ovde. Mi smo 4. odeljenje. Za nas ste čuli. Došli ste u pakao'. Video sam da su izneli Draškovića unakaženog. Curila mu je krv iz nosa, nije

mogao da stoji. Video sam da su mu patike skinute. Video sam i lepljivu traku vezanu za noge. Video sam inspektora Pešića da sa nožem odseca-otkida delove trake sa Draškovićevih nogu. Potom su odveli Novakovića. Onda Jezdovića. Ja ga od tada nisam video. Čuo sam samo krike i zapomaganja."

Dejan Novaković je o istom događaju FHP posvedočio: "Davili su me kesama, udarali pendrekom bodimice. Stavili su mi peškire po kolenima i udarali pendrekom po kolenima i cevanicama. Kad su mene izveli iz te sobe stavili su me sa Tomovićem i Bucom-Drašković Aleksandrom. Oko 1.40 h su me pustili, a njih su zadržali. Drašković je bio razbijen, krvario je iz nosa. Krv je bila skorena. Tražio je vode. Nisu mu dali. Rekli su mu da umre. Tomovića su tukli krvnički."

Jedan od privednih, Milan Jezdović, preminuo je u policijskoj stanici. Prema obdukcijском nalazu smrt je nastupila neposredno usled naglog poremećaja srčanog rada. Oguljotine, krvni podlivi i nagnječene kože koje su konstatovane na lešu nanoseni su dejstvom tupine mehaničkog oruđa. Kod preminulog je ustanovljeno i prisustvo opojnih droga. Policija je saopštila da je Jezdović preminuo usled srčanog napada.

Smrtna kazna

«Povelja o ljudskim i manjinskim pravima» zabranjuje smrtnu kaznu⁴ dok je Ustavi Republike Srbije i Republike Crne Gore dozvoljavaju samo u najtežim oblicima teških krivičnih dela. Ipak, smrtna kazna je u zakonodavstvu na teritoriji Srbije i Crne Gore u potpunosti ukinuta 2002. godine. Sa ukidanjem smrtno kazne započelo se juna 2001. kada je SRJ ratifikovala «Drugi fakultativni protokol uz međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima»⁵, nakon čega su usledile izmene krivičnih zakona SRJ (Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona SRJ Službeni list 61/01), Republike Srbije (Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije Službeni glasnik RS 10/02) i Republike Crne Gore (Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona RCG 30/02). Umesto smrtno kazne zakon sada propisuje kaznu zatvora u trajanju od četrdeset godina.

3. Policijska tortura u praksi

Posle pada režima Slobodana Miloševića, FHP nije zabeležio ozbiljnije policijske akcije prema pripadnicima nacionalnih manjina, koje su prethodnih godina bile uobičajene npr. na Kosovu, Sandžaku, kao ni prema političkim neistomišljenicima aktuelne vlasti. Međutim, FHP je registrovao da je i nakon oktobarskih promena 2000. godine, policija zabrinjavajuće često zloupotrebljavala ovlašćenja za primenu sile. Kršenje zakona prilikom legitimisanja, lišavanja slobode, zadržavanja u policijskim stanicama, informativnih razgovora i dalje je učestalo u postupanju policije.

Slučajevi torture koje je istražio FHP ukazuju da policija pribegava fizičkom zlostavljanju pre svega zbog odsustva pravog "operativnog rada", te umesto da prikuplja

⁴ Član 11 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima

⁵ Službeni list SRJ- Međunarodni ugovori 4/01

materijalne dokaze često pribegava iznuđivanju priznanja iako se na osnovu tako dobijenog priznanja ne može zasnivati sudska presuda. Do protivpravnog postupanja policije često dolazi i zbog svesti policajaca da se u slučaju nezakonitog ponašanja pitanje njihove odgovornosti neće postaviti, kao i zbog neznanja i (ili) loše obučenosti sa jedne, te rasnih i etničkih predrasuda sa druge strane.

U pogledu načina fizičkog zlostavljanja najčešće se primenjuje metode sile rukama, nogama i službenom palicom, mada su zabeleženi i slučajevi mučenja strujom (elektrošokovi) i gušenjem (stavljanje plastične kese na glavu).

Slučaj Jovana Nikolića:

Jovan Nikolić, po nacionalnosti Rom, odazvao se 6. novembra 2002. godine pozivu na "informativni razgovor" u policijsku stanicu u Rumi. U jednoj od kancelarija primili su ga dva policijska inspektora u civilu. Nikolić je opisao kako su se policajci ophodili prema njemu: "Obojica su vikali na mene i udarali mi šamare, tražeći da priznam da sam krao. Jedan od njih me je više puta udarao po ramenu policijskom palicom. Nakon toga me odvede u drugu kancelariju i traže da ispružim ruke sa dlanovima okrenutim prema gore. Stavili su mi na dlanove jednu veliku knjigu i udarali me drvenom palicom po leđjima. Svo vreme su me vredjali, psovali mi "mater cigansku", i tražili su da priznam neku kradju. Uzeli su knjige iz mojih ruku i stavili su mi crni plastični džak preko glave i onda me je jedan od njih tim džakom stezao oko vrata i vikao "priznaj, zadaviću te", ja sam odgovorio da nemam šta da priznam. Kada su videli da me neće prisiliti da priznam nešto što nisam uradio odlučili su da me puste."

Slučaj Bojana Milojevića:

Na osnovu navodne prijave da se u njegovom stanu vrši nezakonito štampanje novca policajci OUP-a Pančevo i Kovin su nakon obavljenog pretresa 19. februara 2002. odveli Bojana Milojevića u zgradu policije u Pančevu, gde su ga preuzela tri policijska inspektora iz Beograda. Bojan je naknadno saznao da se jedan od njih zove Darko Senić. Dvojica inspektora su mu stavili "lisice", naredili da klekne i u tom položaju su ga udarali po glavi, leđima, rebrima i rukama. Udarce su zadavali pesnicama i nogama, dok je najstariji samo stajao i ćutao. Nakon toga policajci su odveli Bojana Milojevića u stanicu policije u Beogradu u ulici 29. novembra. Odmah su mu stavili najlon kesu na glavu navukavši je do obrva što je kod njega izazvalo ogromno znojenje. Sa kesom na glavi, "liscama" vezanim rukama, koje su bile smeštene iza naslona stolice na kojoj je sedeo, Milojević je proveo skoro dva sata. Za to vreme su ga tukli Darko Senić i još jedan inspektor, tako što su ga udarali pesnicama po stomaku, rebrima, glavi i leđima. U jednom momentu, policajci su mu rekli da raširi noge pa su ga tukli pendrekom po unutrašnjoj strani butina. Potom su ga postavili u klečeći položaj i onda su počeli da ga tuku po leđima pendrekom i bodimice po stomaku i mekim tkivima. Terali su ga da drži dlanove okrenute na gore te ga udarali palicom. Pošto i dalje nije znao šta treba da prizna policajci su uzeli jednu spravu, nešto veću od kutije cigareta koja izaziva elektro udare. Bojan Milojević je u svojoj izjavi za FHP opisao izgled ove naprave: "Ona ima jedan mali špic. Kada špicem dodirnete telo i pritisnete jedno dugme na kutiji stvaraju se

elektro šokovi. Boli su me time po celom telu. Po nogama, u predelu srca, rukama, leđima gde god su stigli. To su vrlo jaki udari."

Zatim su mu navukli najlon kesu skroz nadole i rekli: "Sad ćemo da te ubijemo", i zategli su mu kesu oko vrata tako da nije mogao da diše. Govorili su mu: "Ubićemo te, bacićemo te sa mosta. Reći ćemo da si hteo da pobegneš, ako ne budeš hteo da priznaš." Milojević je, inače i u trenutku privođenja i sutra ujutru tražio advokata. Policajci su mu rekli da mu advokat nije potreban i da zove advokata tek ako mu bude određen pritvor. Ubrzo je pušten. Tek dva meseca nakon privođenja protiv njega je pokrenut postupak zbog falsifikovanja isprave. Bojana Milojevića iz straha nije hteo da podnese krivičnu prijavu protiv policajaca koji su ga zlostavljali u SUP-u Beograd.

Slučaj Vladimira Radojičića

Radojičić Vladimira iz Beograda lišila su slobode tri policajca u civilu, 26. februara 2002. godine, ispred restorana Steco u Beogradu. Tom prilikom je pretučen, a potom odveden u OUP Smederevo, zbog sumnje da je krao automobile. U policijskoj stanici Smederevo zadržali su ga do 28. februara. Inspektori OUP Smederevo brutalno su ga psihički i fizički maltretirali, kako bi ga primorali da prizna krađu automobila.

Radojičić Vladimir je opisao FHP-u mučenje sledećim rečima: "U kancelariji su me prvo naterali da skinem patike, onda su i rekli da legnem preko stola na stomak. Povukli su me napred, tako da mi je ivica stola bila na grudima, a glava mi je bila u vazduhu. Onda su uzeli široke lepljive trake, rekli mi da rukama uhvatim za šipke od stola, i onda su trakom pričvrstili ruke za sto, u predelu šaka i iznad lakta. Noge su mi takođe oblepili trakom i pričvrstili za sto. Onda su mi zavrnuili duks, skinuli čarape, pustili su glasno muziku, nabili mi džak na glavu i počeli da mi stavljaju svuda po telu, koliko sam osetio žice, koje sprovode struju. Stavljali su mi te žice i na polni organ. Bolovi su bili neizdrživi, i samo da sam mogao, iskočio bih kroz prozor. Padao sam u nesvest, nekoliko puta, upišao sam se u gaće i sećam se da su me polivali vodom nekoliko puta i osećaj je bio kao da se budim iz sna. Pitali su me ko krade auto, ko vraća automobile, a ja sam u početku negirao, ali kada sam video da će da mi unište zdravlje, počeo sam da izmišljam."

Policajci su držali Radojičića vezanog na stolu do 6:00 sati ujutro 27. februara, kada su ga skinuli sa stola, ostavljajući ga vezanih ruku za sto do 10.00 sati, a zatim su nastavili da ga udaraju pendrecima po tabanima. Istoga dana policajci automobilom odvoze Radojičića do njegove kuće u Beogradu, kako bi im pokazao gde živi. Dok je Radojičić sa ostalim policajcima sedeo u automobilu, jedan policajac je ušao u njegovu kuću predstavljajući se kao Radojičićev poznanik. Od Radojičićeve snaje, policajac je oduzeo mobilni telefon, a njegovoj majci je zapretio da ništa ne prijavljuje, jer njen sin može biti ubijen. Radojičića policajci ponovo odvoze u Smederevo i sutradan, 28. februara, automobilom ponovo vraćaju u Beograd. Ostavljajući ga na oko 300 metara od kuće policajci su mu naredili da slučaj ne prijavljuje nikome. Radojičić je iste večeri otišao u Urgentni centar u Beogradu, gde je dobio lekarsko uverenje o zadobijenim teškim telesnim povredama.

FHP se 5. marta 2002. godine oglasio saopštenjem za javnost povodom slučaja torture nad Radojičić Vladimirom, a u saopštenju MUP od 7. marta 2002. godine, negirani su navodi iz saopštenja FHP, gde se između ostalog navodi: "Radna grupa je utvrdila da prema Radojičiću u službenim prostorijama nisu upotrebljavana sredstva prinude – već da je Radojičić zadobio povrede prilikom privođenja, jer: pokušava da beži i pruža aktivni otpor, zbog čega pripadnici policije radi sprečavanja bekstva i savladavanja otpora upotrebljavaju fizičku snagu i sredstva za vezivanje. U sukobu sa policijom Radojičić je zadobio povrede. Radna grupa je utvrdila da je Radojičić iste večeri u 23:05 sati došao u Urgentni centar u Beogradu radi lekarskog pregleda. Obratio se lekaru, svom poznaniku, koji tada nije bio na dužnosti, da ga pregleda. Isti je izvršio pregled i sačinio izveštaj lekara specijaliste, koji je zaveden u protokolu pod br. 23336, potpisao dežurnog lekara, a potom odneo izveštaj koji je dežurni lekar bez izvršenog pregleda Radojičića potpisao."

MUP Srbije u svom saopštenju, naveo je i da su suspendovani kriminalistički inspektori zastavnik Saša Đordjević i mlađi zastavnik Perica Milovanović, ali samo zbog zadržavanja privedenog lica duže od 24 sata. U saopštenju se takođe navodi da: "Sekretarijat unutrašnjih poslova u Smederevu preuzima mere na rešavanju krivičnih dela i hapšenju druga dva lica sa kojima je Radojičić izvršio krivična dela, nakon čega će biti podnete krivične prijave."

Iz izveštaja lekara specijaliste (br. protokola 23336) od 28. februara 2002. godine, nesumnjivo je da je žrtva zadobila povrede koje se nikako ne mogu zadobiti prilikom intervencije policije radi sprečavanja bekstva i savladivanja otpora. Naime, u izveštaju su opisane povrede u vidu modrica po glavi, grudima, na oba kolena i oba skočna zgloba. Zatim, žrtva je imala modrice u vidu poprečnih štafti na vratu laktu, kao i po leđima, otoke na oba kolena, a takođe i opekotine sa otokom na oba skočna zgloba, kao i otokom na stopalima.

Okružno javno tužilaštvo uputilo je dopis FHP-u 8. marta 2002. godine kojim traži dodatne podatke o građanima koji su bili žrtve torture u smederevskoj policiji. FHP je odgovorio na ovaj dopis i izneo podatke koje poseduje.

Fond za humanitarno pravo je, 22. marta 2002. godine, u ime Vladimira Radojičića podneo Okružnom javnom tužilaštvu u Smederevu krivičnu prijavu protiv Saše Đorđevića i Perice Milovanovića, radnika OUP u Smederevo za krivično delo iznuđivanje iskaza praćeno teškim nasiljem iz Člana 65, stav 2 KZRS. Prema informacijama koje ima FHP do danas. protiv policajaca. nije pokrenut krivični postupak.

4. Nadležnost sudova i vansudskih tela u slučajevima torture

Za slučajeve protivpravnog postupanja policije u Srbiji i Crnoj Gori nadležni su sudovi Opšte nadležnosti kojima žrtve torture mogu podnositi krivične prijave i tužbe za naknadu štete. U zavisnosti od težine krivičnog dela nadležni sudovi u krivičnom postupku protiv počinilaca torture su Opštinski i Okružni sudovi u Srbiji, odnosno Osnovni i Viši sudovi u Crnoj Gori.

Prema «Zakonu o unutrašnjim poslovima Republike Srbije» policajcima koji krše zakon mogu se izreći i disciplinske sankcije i to: novčana kazna, rasporedjivanje na drugo radno mesto i prestanak radnog odnosa.⁶

U Srbiji još uvek nije donet «Zakon o Ombudsmanu», dok je u Autonomnoj pokrajini Vojvodini ustanovljena institucija Narodnog advokata, ali je njegov mandat ograničen na ravnopravnost polova, prava deteta i prava nacionalnih manjina. U Crnoj Gori Ombudsman je počeo sa radom krajem 2003. godine i prema zakonu u njegovu nadležnost, pored pomenutih aktivnosti, spada i ispitivanje zakonitosti i celishodnosti rada policije.

Pored disciplinskih veća, odlukom Vlade od 12. juna 2003. godine u okviru MUP-a Srbije ustanovljena je funkcija «Generalnog inspektora», kao organa unutrašnje kontrole. «Generalni inspektor» je za svoj rad odgovoran direktno Ministru unutrašnjih poslova i Vladi Republike Srbije. Između ostalog, ova institucija ima mandat da ispituje žalbe i predstavke građana u slučajevima nezakonitog postupanja policije na teritoriji Republike Srbije.

U aprilu 2003. godine Ministar unutrašnjih poslova Republike Srbije doneo je «Uputstvo o policijskoj etici i načinu obavljanja poslova policije». Uputstvo obavezuje pripadnike MUP-a da u komunikaciji sa građanima poštuju ljudsko dostojanstvo, ljudska prava i slobode zajamčene «Evropskom konvencijom o ljudskim pravima».

Nova Vlada Republike Srbije imenovala je aprila 2004. godine novog Generalnog inspektora policije koji u javnim nastupima ističe da će ispitati sve navode o policijskom zlostavljanju iz prošlosti.

Fond za humanitarno pravo je od jula do decembra 2003. godine uputio tadašnjem Generalnom inspektor MUP-a šest predstavki u vezi nezakonitog postupanja policije. Ministarstvo je odgovorilo na pet predstavki, od čega su tri ocenjene kao neosnovane, jedna je prihvaćena i preduzete su disciplinske mere protiv policajca, dok je u jednom slučaju odgovor bio nejasan, tako da nije moguće zaključiti kakav je stav ministarstva. Predstavka na koju FHP nije dobio odgovor, tiče se incidenta koji se dogodio 4. jula 2003. godine u Rumi kada su policajci uz uvrede pretukli dva mladića.

⁶ Član 50 st. 1 t. 7 i t 13 Zakona o unutrašnjim poslovima RS “Pored tezi povreda utvrdjenih zakonom za zaposlene u drzavnim organima, tezom povredom radnih obaveza i duznosti smatra se:...7) ponasanje koje steti ugledu sluzbe ili narusava medjuljudske odnose u Ministarstvu untrasnjih poslova; ...13) svaka radnja koja predstavlja krivicno delo izvršeno na radu ili u vezi sa radom”

Član 52 Zakona o unutrašnjim poslovima RS “Za tezu povredu radnih obaveza i duznosti izrice se:

1) novcana kazna; 2) raspored na drugo radno mesto; 3) prestanak radnog odnosa. Novcana kazna izrice se u visini od 20 do 30 odsto od plate koju je radnik ostvario za mesec koji je prethodio mesecu u kojem je kazna izrecena, u trajanju od dva do sest meseci. Mera rasporeda na drugo radno mesto izrice se u trajanju od sest meseci do dve godine s tim da radnik moze biti rasporedjen na radno mesto za koje je propisana ista ili neposredno niza strucna sprema.

Umesto da nastoje da stvore efikasan mehanizam za sprečavanje policijske represije kao i za krivično i disciplinsko kažnjavanje počinitelaca, vlasti uglavnom nastoje da ulepšaju sliku policije pred javnošću. Funkcioneri MUP se u daleko većem broju slučajeva nego što je to bilo pre pada Miloševićevog režima javno oglašavaju i odgovaraju na primedbe organizacija za zaštitu ljudskih prava, pokušavajući da demantuju da je do nekog slučaj torture uopšte i došlo, ili, ako to nije moguće, obzirom da su dokazi policijskog nasilja očigledni i jasni (lekarska dokumentacija, fotografije, svedoci), uveravaju javnost da će slučaj biti istražen, a počinioци kažnjeni. Redovna je pojava da čak i u slučajevima teškog nasilja koje počine pripadnici MUP-a, disciplinska veća redovno poklanjaju veru iskazima počinioциma uprkos valjanim dokazima da se represija zaista i dogodila. Istovremeno, policija u ovakvim slučajevima podnosi krivične prijave protiv žrtava torture (viktimizacija) kako bi zaštitila svoje pripadnike.

A) Relevantne norme -Generalne odredbe i ratifikovani međunarodni ugovori

«Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima» SiCG garantuje nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, te zabranjuje svako mučenje, nečovečno ili ponižavajuće postupanje⁷.

Ustavi Republike Srbije i Republike Crne Gore jamče poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva u krivičnom i svakom drugom postupku u slučaju lišavanja odnosno ograničenja slobode, kao i za vreme izvršenja kazne, te garantuju da niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ponižavajućem kažnjavanju ili postupanju.⁸

SiCG obavezuju svi međunarodni ugovori koje su ratifikovale Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) i Savezna Republika Jugoslavija (SRJ). SFRJ je formalno prestala da postoji 27. aprila 1992. godine donošenjem Ustava Savezne Republike Jugoslavije, kojim je propisan "neprekinuti subjektivitet SFRJugoslavije".

Donošenjem Ustavne povelje 4. februara 2003. godine konstituisana je Državna zajednica Srbija i Crna Gora. Od tada je većina nadležnosti preneti na nivo država članica, koje su regulisane republičkim zakonima u Srbiji i Crnoj Gori. Ustavna povelja predviđa neposrednu primenu ratifikovanih međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, kao i njihov primat nad pravom državne zajednice i pravom država članica.⁹

SCG obavezuju najvažnije međunarodne konvencije sistema Ujedinjenih nacija za zaštitu ljudskih prava: Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima - Službeni list SFRJ, br.7/71; Međunarodni Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima - Službeni list SFRJ, br.7/71; Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama - Službeni list SFRJ, br.11/81; Konvencija o pravima deteta - Službeni list SFRJ

⁷ Član 12 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima "Svako ima pravo na nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta. Niko se ne sme podvrgnuti mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Niko ne sme biti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez slobodno datog pristanka."

⁸ Član 26 Ustava Republike Srbije i član 24 Ustava Republike Crne Gore

⁹ Ustavna povelja državna zajednice Srbija i Crna Gora, član 10 i član 16

(Međunarodni ugovori) br.15/90; Službeni list SRJ br. 4/96, 2/97 Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije – Službeni list SFRJ, br.6/67; Konvencija protiv torture i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka.- Službeni list SFRJ (Međunarodni ugovori) br.9/91.

Krajem 2003. godine SiCG je potpisala “Opcioni protokol uz Konvenciju protiv torture”, ali ga Skupština državne zajednice SiCG još uvek nije ratifikovala.

SiCG je krajem 2003. godine ratifikovala “Evropsku konvenciju o ljudskim pravima” Saveta Evrope.

Građani SiCG mogu podnositi individualne predstavke Ugovornim telima UN-a: Komitetu protiv torture (od 1991. godine),¹⁰ Komitetu za ljudska prava (od 2001)¹¹ i Komitetu protiv rasne diskriminacije (od 2001)¹². Danom stupanja na snagu Evropske konvencije o ljudskim pravima u SiCG, 3. marta 2004. godine, njeni državljani su dobili mogućnost da pod određenim uslovima podnose individualne predstavke i “Evropskom sudu za ljudska prava” u Strazburu.

FHP je do sada u ime građana SiCG podneo šest predstavki “Komitetu protiv torture” Ujedinjenih nacija. U dva slučaja, “Komitet” je doneo odluku da su državni organi povredili prava koja garantuje “Konvencija protiv torture” (slučaj Ristić protiv Jugoslavije i Hajrizi Džemajl i ostali protiv Jugoslavije¹³), dok je četiri predstavke “Komitet” ocenio kao prihvatljive i postupci su u toku.

Zabrinjava odsusustvo spremnosti državnih organa SiCG da saraduju sa “Komitetom” u postupcima koji su u toku stoga su u nemogućnosti da u potpunosti i u predviđenom roku sprovedu odluke “Komiteta” (videti slučaj Ristić protiv Jugoslavije, strana 3)

U slučaju Hajrizi Džemajl i ostali protiv Jugoslavije (slučaj Danilovgrad) “Komitet” je u odluci od 21. novembra 2002, u potpunosti prihvatio osnovanost navoda iz predstavke, tako da je pogrom Roma u Danilovgradu 1995. godine (spaljivanje i razaranje romskih kuća od strane ne-roma) okarakterisao kao akte svirepog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja. Osim toga, Komitet je zaključio da policajci nisu ništa preduzeli kako bi zaštitili podnosiocima predstavke, iako su bili prisutni na licu mesta te i svesni opasnosti koja preti. Njihovo ponašanje stoga ukazuje na „prećutno odobravanje“ pogroma koji je usledio. Niko od nekoliko stotina građana koji su učestvovali u ovom događaju, niti od policajaca koji su bili prisutni, nije formalno optužen. Komitet je

¹⁰ SFR Jugoslavija je potpisala Konvenciju UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka 18. aprila 1989. i ratifikovala je 20. juna 1991. godine, te je posebnom izjavom prihvatila nadležnost »Komiteta protiv mučenja« da preispituje pojedinačne predstavke koje ukazuju na kršenje odredbi »Konvencije« u zemlji potpisnici.

¹¹ Ratifikacijom «Fakultativnog protokola uz Pakt o građanskim i političkim pravima» (22. jun 2001. godine), SRJ je omogućila svojim građanima da podnose individualne predstavke «Komitetu za ljudska prava».

¹² Savezna vlada SRJ je u junu 2001. godine posebnom izjavom priznala nadležnost «Komiteta protiv rasne diskriminacije» da prima i razmatra individualne predstavke građana Srbije i Crn Gore.

¹³ Communication No. 161/2000, 21 November 2002, CAT/C/29/D/161/2000 (Jurisprudence).

naložio vlastima da sprovede odgovarajuću istragu, da krivično goni i kazni odgovorna lica, kao i da žrtvama nadoknadi štetu. U martu 2004. godine, vlasti republike Crne Gore isplatile su Romima iznos od 980.000 evra na ime nakande štete, čime su delimično ispunile obaveze iz odluke Komiteta. Međutim, protiv počinitelaca još uvek nije sprovedena odgovarajuća istraga, niti je došlo do krivičnog gonjenja i kažnjavanja odgovornih.

Slučaj Nikole Nikolića

Pod nerazjašnjenim okolnostima Nikola Nikolić je poginuo 19. aprila 1994. godine. Njegovi roditelji tvrde da je prilikom pretresa stana neko iz policijske patrole na smrt pretukao Nikolića i da je u nameri da ubistvo prikrije telo gurnuo kroz prozor. Pošto su iscrpeli sve domaće pravne lekove, FHP je u ime roditelja Nikole Nikolića 18. marta 1999. godine podneo predstavku CAT-u. Komitet je u novembru 2000. godine predstavku uputio Vladi SRJ, sa zahtevom da u roku od 6 meseci dostavi Komitetu svoj stav o tome da li su u konkretnom slučaju primenjeni svi pravni lekovi i da li je slučaj razmatran pred nekom drugom međunarodnom institucijom.¹⁴ Srbija i Crna Gora je sa tri godine zakašnjene odgovorila na zahtev Komiteta, ali se nije izjasnila o meritumu slučaja tako da je postupak još uvek u toku.

Slučaj Jovice Dimitrova

Pripadnici SUP-a Novi Sad 5. februara 1996. godine, priveli su Roma, Jovicu Dimitrova u policijsku stanicu. Prilikom ispitivanja, posle verbalnih pretnji, jedan policajac je više puta udario Dimitrova bejzbol palicom, čeličnom žicom, rukama i nogama po čitavom telu. Usled udaraca, Dimitrov je neko vreme bio bez svesti. Ispitivanje je sa prekidima trajalo od 6:30 do 19:30 časova. Dimitrov je 7. novembra 1996. godine podneo Opštinskom javnom tužilaštvu u Novom Sadu krivičnu prijavu protiv NN službenog lica zbog iznuđivanja iskaza¹⁵. Uz prijavu, priložio je fotografije povreda i lekarsku dokumentaciju. Iako je više puta zahtevao da bude utvrđen identitet službenog lica koje ga je zlostavljalo, Opštinsko javno tužilaštvo je tek 17. septembra 1999. godine, četiri godine nakon događaja, naložilo istražnom sudiji da preduzme određene istražne radnje.¹⁶ Od tada pa do danas (osam godina nakon dešavanja incidenta), istražni sudija Opštinskog suda u Novom Sadu nije identifikovao službeno lice protiv koga je krivična prijava podneta. FHP i Evropski centar za prava Roma (ERRC) su zajednički podneli predstavku 29. avgusta 2000. godine, tražeći da Komitet utvrdi da su nadležni organi SRJ, iako su imali saznanja da je Dimitrov bio izložen mučenju, propustili da u najkraćem mogućem roku pristupe nepristrasnoj istrazi, kao i da je oštećenom takvim

¹⁴ Konvencija, Član 22 stav 5

¹⁵ Krivični zakon Srbije (KZ RS), Član 65

¹⁶ Ako je učinilac krivičnog dela nepoznat, javni tužilac, i pored postojanja krivičnog dela, ne može zahtevati sprovođenje istrage. Zato on ima ovlašćenje iz člana 239 Zakonika o krivičnom postupku (ZKP), te može naložiti istražnom sudiji da preduzme pojedine istražne radnje i pre formalnog pokretanja istrage. Ovo ovlašćenje je ustanovljeno da bi javni tužilac neposredno nakon izvršenja krivičnog dela, ukoliko se ne zna izvršilac, obezbedio materijalne dokaze koji bi vremenom nestali ili izgubili na vrednosti (npr. saslušanje svedoka neposredno nakon događaja).

postupanjem uskraćena mogućnost da ostvari pravo na odštetu. Komitet protiv mučenja je 12. oktobra 2000. godine predstavku FHP uputio Vladi SRJ na izjašnjenje u vezi sa iscrpljenošću svih domaćih pravnih lekova, kao i o eventualnom podnošenju predstavke drugim međunarodnim instancama. Uprkos većem broju urgencija Komiteta, državni organi se nisu izjašnjavali sve do 2003. godine. Sa tri godine zakašnjenja država je uputila odgovor Komitetu, a FHP i ERRC su 25. novembra 2003. odgovorili na izjašnjenje Srbije i Crne Gore. Postupak je još uvek u toku.

Slučaj Danila Dimitrijevića

Pripadnici SUP-a Novi Sad su 14. novembra 1997. godine priveli Danila Dimitrijevića, Roma iz Novog Sada, u stanicu MUP-a. Jedan policajac u civilu je naredio Dimitrijeviću da skinе odeću tako da je ostao u donjem vešu. Policajac ga je vezao liscama za metalnu šipku, koja je bila postavljena na zidu kancelarije. Vezanog Dimitrijevića je dugom palicom udarao oko jednoga sata, zahtevajući od njega da prizna da je krao. Dimitrijević je 24. novembra 1997. godine podneo krivičnu prijavu Opštinskom javnom tužilaštvu protiv NN službenog lica zbog iznudjivanja iskaza. FHP i ERRC su u ime Danila Dimitrijevića podneli predstavku Komitetu protiv mučenja 7. avgusta 2000. godine, jer nadležni organi nisu pokrenuli nepristrasnu istragu u najkraćem roku, uprkos saznanju da je žrtva bila izložena represiji.

Tek 2003. godine, Srbija i Crna Gora je obavestila Komitet da prikuplja podatke u vezi ovog slučaja kako bi se izjasnila o meritumu. FHP i ERRC su u novembru 2003. godine odgovorili na izjašnjenje države. Postupak je u toku.

Slučaj Dragana Dimitrijevića

U stanici policije u Kragujevcu, u ulici Svetozara Markovića, Dragana Dimitrijevića, Roma iz Kragujevca, 27. oktobra 1999. pretukli su pripadnici SUP-a Kragujevac primoravajući ga da prizna da je krao. Policajci su vezali Dimitrijevića za radijator, a potom ga udarali pendrekom i metalnom šipkom po leđima i rukama. Dragan Dimitrijević je 31. januara 2000. godine podneo krivičnu prijavu protiv NN službenih lica zbog nanošenja lakih telesnih povreda. FHP je u periodu od 26. jula 2000. do 26. jula 2001. godine poslao četiri urgencije OJT-u u Kragujevcu, ali do juna 2002. nije postupljeno po krivičnoj prijavi. FHP i ERRC su 20. decembra 2001. godine uputili predstavku Komitetu protiv torture zbog nepoštovanja odredbi Konvencije. U oktobru 2003. godine Komitet je obavestio FHP i ERRC da je Stalna Misija SiCG pri UN u Ženevi poslala dopis u kome ga obaveštava da prikuplja podatke od nadležnih organa povodom ovog slučaja. FHP i ERRC su dostavili svoj odgovor Komitetu povodom izjašnjenja Srbije i Crne Gore, ukazujući na činjenicu da je država imala sasvim dovoljno vremena da se izjasni o meritumu. Postupak pred Komitetom i dalje je u toku.

B) Ograničenja ljudskih prava tokom vanrednog stanja

Članom 5 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima predviđeno je da se ljudska i manjinska prava mogu ograničiti samo "u onoj meri koja je neophodna da bi se u otvorenom i slobodnom demokratskom društvu zadovoljila svrha zbog koje je ograničenje dozvoljeno."

Po proglašenju vanrednog ili ratnog stanja dozvoljene su i mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava, ali samo u onom obimu, koliko je to nužno u datoj situaciji i one se ni u kom slučaju ne mogu odnositi na pravo na nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta.¹⁷

Ustav Republike Srbije i Zakonik o krivičnom postupku eksplicitno zabranjuju bilo kakvu vrstu nasilja prema osobama, koje je policija lišila slobode. Uprkos tome, za vreme vanrednog stanja, koje je u Srbiji proglašeno nakon ubistva premijera Đinđića u martu 2003. godine, zaštita pritvorenika od torture i drugih oblika zlostavljanja postala je aktuelna tema. Policija je za to vreme mogla da privede i pritvori ljude do trideset dana, bez sudskog naloga, a da, pritom, pritvorenici nisu imali pravo na advokata. Sa proglašenjem vanrednog stanja Ministarstvo unutrašnjih poslova je pokrenulo operaciju «Sablja»,¹⁸ čiji je glavni motiv bio otkrivanje i hapšenje naručilaca ubistva premijera i neposrednih izvršilaca. Tokom operacije nadležni organi uhapsili i pritvorili preko 11000 ljudi. Mnogi pojedinci su se žalili FHP na kršenje ljudskih prava članovima njihovih porodica, tvrdeći da je policija u velikoj meri upotrebljavana silu i tokom hapšenja i tokom ispitivanja i da nije davala informacije o tome gde drži pritvorenike, kojima je zabranjivala svaki kontakt sa spoljnim svetom, kao i advokatom. Porodice nekoliko privedenih osoba su tražile od FHP-a pomoć u njihovom pronalaženju. U periodu, dok su privedeni bili u pritvoru, policijski zvaničnici nisu odgovarali na zahteve FHP-a da pruže informacije o tome gde se ti ljudi nalaze. FHP-u se za pomoć obratio i jedan broj ljudi, koji su bili deset ili više dana u pritvoru, tvrdeći da veruju da su pritvoreni samo na osnovu njihovih krivičnih dosijea. Pošto ih tokom pritvora niko nije ispitao, ovi pritvorenici nisu znali ni po kojoj su osnovi pritvoreni. Policija je mnoge od njih držala u podrumima policijskih stanica, u nehygijenskim uslovima.

Među slučajevima, koje je zabeležio FHP bio je i slučaj jedne mlade žene, privedene 11. aprila 2003. pod sumnjom da je prodavala drogu. Nekoliko dana kasnije njeni roditelji su kontaktirali FHP i rekli da ih je zvao advokat iz drugog grada da ih informiše da je prisustvovao saslušanju njihove ćerke, pred istražnim sudijom. FHP je pronašao tog advokata, koji je rekao da mu nije dozvoljeno da se sastaje sa osumnjičenom i da je ona samo ponavljala izjavu, koja je već bila otkucana. Međutim, uspela je da mu kaže da su joj butine, tabani i stražnjica bili modri od batina. Nakon toga advokat nije mogao da vidi klijentkinju, niti je imao pristup njenom dosijeu.

FHP je, takođe, razgovarao sa mladićem, kojeg je policija mesec dana držala u pritvoru. Dve nedelje su ga ispitivali, nakon čega su ga izveli iz ćelije, stavili mu lisice, navukli vunenu kapu preko glave i lica i stavili ga u policijski kombi. Posle dosta duge vožnje

¹⁷ Član 6 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima

¹⁸ Operacija Sablja je trajala od 12. marta do 22. aprila 2003. godine

zaustavili su kombi i naredili mu da izađe i klekne na zemlju. Tada su mu policajci zadavali udarce po tabanima, butinama i rukama, tražeći da im kaže na koji način zarađuje za život.

Potstaknuti brojnošću ovakvih žalbi, FHP je zatražio dozvolu od Ministarstva pravde da poseti one koji su privedeni i hapšeni tokom operacije "Sablja". Ministarstvo nije FHP izašlo u susret, kao ni Human rajts voču (Human Rights Watch) i Helsinškom odboru za ljudska prava u Srbiji. Uprkos verodostojim izveštajima vezanim za slučajeve nezakonitog postupanja policije, zbog nedostatka materijalnih dokaza o fizičkom zlostavljanju i torturi prema pritvorenicima, vrlo je teško dobiti obeštećenje za ova kršenja ljudskih prava.. Samim tim što je žrtvama bio zabranjen kontakt sa spoljašnjim svetom nije moguće pronaći svedoke, koji bi potvrdili navode žrtava niti postoji bilo kakva medicinska dokumentacija o zadobijenim povredama, jer su pritvorenike lečili policijsko medicinsko osoblje.

Izmenama "Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala"¹⁹ od 11. aprila 2003. godine, predviđeno je da policijski pritvor traje i do 30 dana²⁰. Pomenute Odredbe o policijskom pritvoru u suprotnosti su sa Ustavom Repulike Srbije i predstavljaju presedan u uporednom pravu. Zakonodavac je predvideo da će se ove regule preispitati nakon 90 dana od dana stupanja na snagu.

Ustavni sud Republike Srbije je na sednici održanoj 5. juna 2003. godine, doneo «Rešenje o obustavi pojedinačnih akata i radnji», koje su preduzete na osnovu spornih članova «Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala», do konačne odluke Ustavnog suda.

Narodna skupština Republike Srbije je 01. jula 2003. godine ukinula odredbe pomenutog Zakona o produženom policijskom pritvoru, tako da on sada traje 48 sati.

Ipak, i dalje je ostala na snazi odredba o «preventivnom zadržavanju», prema kojoj je moguće prinudno dovođenje i zadržavanje bilo kog lica radi prikupljanja obaveštenja, a koja su u vezi sa organizovanim kriminalom i to u maksimalnom trajanju do 24 časa²¹.

C) Definicija torture prema krivičnom zakonodavstvu

Republika Srbija još uvek nije izmenila svoje krivično zakonodavstvo u skladu sa zaključcima i preporukama »Komiteta protiv torture« od 11. i 16. novembra 1998. godine te definisala torturu kao posebno krivično delo.²²

¹⁹ Službeni glasnik 42/02 Izmene 27/03

²⁰ Član 15v, 15g, 15 d Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala

²¹ Član b, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala: "Radi prikupljanja obaveštenja i dokaza o organizovanom kriminalu, ovlašćeno službeno lice Službe može, i bez naredbe suda, da prinudno dovede i u prostorijama Službe da preventivno zadrži lice koje može da pruži ta obaveštenja ili ukaže na dokaze. Preventivno zadržavanje može da traje najduže 24 časa."

²² Komitet je na svojim Sednicama 348, 349 i 354, održanim 11. i 16. novembra 1998. godine (CAT/C/SR, 348, 349 i 354) razmatrao inicijalni izveštaj SRJ (CAT/C/16/Add.2) i usvojio zaključke i preporuke koji su dostavljeni nadležnim državnim organima SRJ.

U grupu krivičnih dela protiv slobode i prava čoveka i građana spadaju krivična dela iznuđivanja iskaza²³ i zlostave u službi.²⁴ U poređenju sa Konvencijom UN protiv torture ova krivična dela samo delimično sankcionišu mučenje, nehumano i ponižavajuće kažnjavanje ili postupanje. Po Zakonu njih može izvršiti samo službeno lice, što isključuje odgovornost za torturu koju bi izvršilo treće lice koje deluje na podsticaj ili uz pristanak službenog lica.

Radnja izvršenja krivičnog dela iznuđivanja iskaza sastoji se u uzimanju izjave, bilo pismene ili usmene od neke osobe i to upotrebom sile, pretnje ili nekim drugim nedopuštenim načinom. Počinilac ovog dela može biti samo službeno lice koje u vršenju dužnosti preduzme nedozvoljenu radnju u nameri iznuđivanja iskaza. Teži oblik ovog dela nastaje ako je iznuđivanje iskaza praćeno prekomernim nasiljem, ili ako su usled toga nastupile teške posledice po žrtvu.

Radnja izvršenja krivičnog dela zlostave u službi je zlostavljanje, uvreda i svako drugo ponašanje (maltretiranje, podsmevanje, izražavanje prezira) kojim se vređa ljudsko dostojanstvo. Izvršilac ovog dela može biti isključivo službeno lice i to u vršenju službe. Ako zlostavljanje ima za posledicu laku ili tešku telesnu povredu, u sticaju će postojati i krivično delo lake, odnosno teške telesne povrede.

Za lakši oblik krivičnog dela iznuđivanja iskaza može se izreći kazna zatvora u trajanju od 3 meseca do 5 godina, dok za teži oblik ovog krivičnog dela kazna ne može biti manja od tri godine zatvora. Za krivično delo zlostave u službi može se izreći kazna zatvora u trajanju od najmanje 3 meseca a najduže 3 godine zatvora.

Na ova krivična dela primenjuju se opšta pravila o zastarelosti krivičnog gonjenja (apsolutna i relativna zastarelost) što u konkretnom slučaju znači da za krivična dela koja inkriminišu torturu, relativna zastarelost krivičnog gonjenja nastupa u roku od 3 do 15 godina, u zavisnosti od vrste i težine krivičnog dela. Zastarevanje krivičnog gonjenja počinje od dana kada je krivično delo učinjeno. Apsolutna zastarelost nastupa kada protekne dvostruko vreme predviđeno za relativnu zastarelost, pri tom, zastarelost se prekida pod zakonom predviđenim uslovima.²⁵

²³ Krivični zakon Srbije (KZ RS), Član 65: "(1) Službeno lice, koje u vršenju službe upotrebi silu ili pretnju ili drugo nedopušteno sredstvo ili nedopušten način u nameri da iznudi iskaz ili neku drugu izjavu od okrivljenog, svedoka, veštaka ili drugog lica, kazniće se zatvorom od tri meseca do pet godina. (2) Ako je iznuđivanje iskaza ili izjave praćeno teškim nasiljem, ili ako su usled iznuđenog iskaza nastupile osobito teške posledice za okrivljenog u krivičnom postupku, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje jednu godinu."

²⁴ Član 66 "Zlostava u službi" KZRS glasi: "Službeno lice koje u vršenju službe drugog zlostavi, uvredi ili uopšte prema njemu postupi na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine."

²⁵ Član 96 Osnovnog krivičnog zakona: "(1) Zastarevanje krivičnog gonjenja počinje od dana kad je krivično delo učinjeno. (2) Zastarevanje ne teče za vreme za koje se po zakonu gonjenje ne može otpočeti ili produžiti. (3) Zastarevanje se prekida svakom procesnom radnjom koja se preduzima radi gonjenja učinioaca zbog učinjenog krivičnog dela. (4) Zastarevanje se prekida i kad učinilac u vreme dok teče rok zastarelosti učini isto tako teško ili teže krivično delo. (5) Sa svakim prekidom zastarevanje počinje ponovo da teče. (6) Zastarelost krivičnog gonjenja nastaje u svakom slučaju kad protekne dvaput onoliko vremena koliko se po zakonu traži za zastarelost krivičnog gonjenja."

Decembra 2003. godine Skupština Crne Gore donela je novi Krivični zakon i predvidela kao posebno krivično delo Zlostavljanje i mučenje²⁶ ali ne u potpunosti kako je to predviđeno članom 1 Konvencije protiv torutre UN. Naime, ovim krivičnim delom nije predviđena odgovornost za slučajeve mučenja koje bi izvršilo treće lice, a koje deluje na podsticaj ili uz pristanak službenog lica.

Pored ovog krivičnog dela, u Crnoj Gori je predviđeno i krivično delo Iznudivanje iskaza za čiji osnovni oblik je propisana kazna zatvora od 3 meseca do pet godina, dok je za kvalifikovani oblik predviđena kazna zatvora od dve do deset godina.

U Crnoj Gori za krivično delo: Iznudivanje iskaza zastarelost krivičnog gonjenja nastupa za 5, odnosno 10 godina, ukoliko je u pitanju teži oblik ovog krivičnog dela. Zastarelost krivičnog gonjenja za krivično djelo Zlostavljanje i mučenje nastupa u rasponu od dve do pet godina, u zavisnosti od oblika krivičnog dela. Opšta pravila o apsolutnoj zastarelosti primenjuju se i na ova krivična dela.

D) "Policijski" pritvor

Najveći broj slučajeva torture FHP je zabeležio pre stupanja na snagu novog Zakonika o krivičnom postupku²⁷. Ipak, i nakon stupanja na snagu ovoga zakona zabeleženi su brojni slučajevi kršenja prava na slobodu od mučenja.

Imajući u vidu tadašnji Zakon o krivičnom postupku koji je dozvoljavao održavanje lica u trajanju od 72 sata bez odluke suda i bez prava na advokata u tzv. policijskom pritvoru, jasno je da su torturu sprovodili najčešće pripadnici policije upravo u ovom periodu.

Novine u postojećem Zakoniku o krivičnom postupku koje se odnose na postupanje policije u prekrivičnom postupku dobar su osnov za prevenciju i zaštitu od torture. U tom smislu naročito su važne odredbe kojima se:

- obezbeđuje prisustvo advokata već prilikom prvog saslušanja²⁸;
- ograničava tzv. informativni razgovor na najduže 4 sata²⁹;

²⁶ Službeni list RCG 70/2003 Krivični Zakonik Republike Crne Gore čl. 167: (1)"Ko zlostavlja drugog ili prema njemu postupa na način kojim se vrijeđa ljudsko dostojanstvo kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. (2) Ko drugom nanese velike patnje s ciljem da se od njega ili od trećeg lica dobije obavještenje ili priznanje ili da se on ili neko treće lice zastraši ili da se na njih izvrši pritisak ili to učini iz druge pobude zasnovane na bilo kakvom obliku diskriminacije kazniće se zatvorom do tri godine. (3) Ako djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe kazniće se za djelo iz st. 1 zatvorom do tri godine, a za djelo iz st. 2 zatvorom od jedne do pet godina

²⁷ Zakonik je stupio na snagu 28. marta 2002. godine

²⁸ Član 5 ZKP: "(1) Lice lišeno slobode mora biti odmah obavesteno, na svom jeziku ili na jeziku koji razume, o razlozima lišenja slobode i istovremeno upoznato da nije dužno ništa da izjavi, da ima pravo da uzme branioca koga sam izabere i zahtevati da se o lišenju slobode obaveste njegovi najbliži. (2) Lice koje je lišeno slobode bez odluke suda, mora biti odmah sprovedeno nadležnom istražnom sudiji."

²⁹ Član 226, st. 3 ZKP: "Prikupljanje obaveštenja od istog lica može trajati onoliko koliko je neophodno da se dobije potrebno obavještenje, a najduže četiri sata."

- ako policija prikuplja podatke od lica za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično delo, osumnjičeni će u pozivu da bude upozoren da ima pravo na advokata³⁰;
- lice koje policija liši slobode bez odluke suda mora odmah da bude sprovedeno nadležnom istražnom sudiji³¹
- policija samo u izuzetnim slučajevima sme, i to najduže 48 sati da zadrži lice radi prikupljanja obaveštenja ili saslušavanja.³²

FHP je registrovao da i nakon stupanja na snagu Zakonika o krivičnom postupku policija u Gradskom SUP-u Beograd prilikom saslušavanja nije upozoravala okrivljene da sve što budu izjavili može da bude upotrebljeno protiv njih, dok u lokalnim stanicama policije u Beogradu policija nije davala nikakva upozorenje okrivljenima (da mogu da se brane na način koji misle da je najbolji, uključujući i ćutanje, da imaju pravo da angažuju advokata i slično) To ima za posledicu da se na osnovu izjava koje je okrivljeni dao ne može zasnovati presuda, zbog značajnih proceduralnih povreda. S druge strane, učestali su slučajevi zajedničkih zloupotreba od strane policije i advokata – branilaca po službenoj dužnosti koji se nalaze na spiskovima policije. Iako advokati nisu prisutni tokom uzimanja izjave, oni naknadno potpisuju zapisnike kako bi omogućili policiji da formalno ispoštuje zakonsku proceduru.

Slučaj M.P.

Ispred jedne prodavnice u Radničkoj ulici u Beogradu, 14. maja 2004. godine, sedela su trojica maloletnika i pila pivo. Pored njih se zaustavilo policijski auto i posle identifikacije i pretresa, patrola je kod maloletnika pronašla marihuanu. Policajci su odveli maloletnike u policijsku stanicu na Čukarici i zasebno ih ispitivali u odvojenim kancelarijama. Jedan od njih M.P. (1987) je opisao FHP-u kako su se policajci prema njemu ophodili: "Unutra je bilo dvoje ili troje policajaca, jedan u uniformi, a drugi inspektor, mlađi. Taj u uniformi mi je lupio šamar, šutnuo u butinu sa zadnje strane pa onda opet šamar. Onda je prestao. Ja sam ćutao. Opet su me izveli napolje. Prišao mi je taj najstariji inspektor i kako sam ja negirao da mi je Đ. prodao marihuanu, on je najpre, izašao iz kancelarije, potom se vratio i krenuo da mi zavrće uvo uz reči: "Stoko seljačka!" i lupio mi je šamar." U međuvremenu, policija je obavestila oca maloletnog M.P da mu je sin priveden. Po svedočenju oca, maloletni M.P. je dao izjavu bez prisustva advokata. Kada je maloletni M.P. dobio rešenje o zadržavanju, na njemu je pisalo da je bio prisutan advokat po službenoj dužnosti, iako to nije bio slučaj.

Organi unutrašnjih poslova u praksi zloupotrebljavaju i član 229 stav 1 Zakonika o krivičnom postupku o zadržavanju ili saslušavanju lica u trajanju od 48 sati. Intencija

³⁰ Član 226, st. 7 ZKP: "Kad organ unutrašnjih poslova prikuplja obaveštenja od lica za koje postoje osnovi sumnje da je učinilac krivičnog dela ili prema tom licu preuzima radnje u prekrivičnom postupku predviđene ovim zakonikom, može ga pozivati u svojstvu osumnjičenog. U pozivu će se osumnjičeni upozoriti da ima pravo da uzme advokata."

³¹ Član 5, st. 2 ZKP: "Lice koje je lišeno slobode bez odluke suda, mora biti odmah sprovedeno nadležnom istražnom sudiji."

³² Član 229, st. 1 ZKP: "Lice lišeno slobode prema Članu 227, st. 1, kao i osumnjičenog iz Člana 226, st. 7. i 8, organ unutrašnjih poslova može izuzetno zadržati radi prikupljanja obaveštenja (Član 226, stav 1) ili saslušavanja najduže 48 sati od časa lišenja slobode, odnosno odazivanja na poziv."

zakonodavca je da se ova odredba primenjuje izuzetno, u slučajevima kada se cilj ne može postići drugom merom, ali organi unutrašnjih poslova neopravdanom primenom ove regule postupaju suprotno njenoj svrsi. Policija odugovlači sa donošenjem rešenja o zadržavanju, ne uzimajući u obzir vreme faktičkog privođenja i vreme koje je zadržano lice provelo u stanici, do donošenja rešenja o zadržavanju, što u praksi može biti i više sati. Policija izdaje rešenje o zadržavanju od momenta kada advokat dođe u policijsku stanicu i tek od tada počinje da teče rok od 48 sati. Po isteku ovog roka, koji je faktički u tom momentu već prekoračen, policija odvodi privedeno lice kod istražnog sudije. Zadržano lice čeka da bude saslušano kod istražnog sudije i više sati. Kada se uzme u obzir vreme koje lice provede od momenta privođenja do momenta kada dođe pred istražnog sudiju, rok od 48 sati pretvara se u prekoračenje zakonski propisanog vremena za zadržavanje.

E) Neprihvatljivost dokaza koji su pribavljeni putem torture

Član 12 Zakonika o krivičnom postupku izričito zabranjuje bilo kakvo nasilje prema osobi koja je lišena slobode ili kojoj je sloboda ograničena. U tom smislu zabranjeno je iznuđivanje priznanja ili iskaza, primenom sile ili nekog drugog nedozvoljenog sredstva. Međutim, problem može nastati ukoliko žrtva iz neznanja propusti da obavesti sud o nezakonitom postupanju policije, odnosno ukoliko sud bazira svoju odluku na iskazu koji je pribavljen silom ili nekim drugim nedozvoljenim sredstvom.

Zakonikom o krivičnom postupku predviđeno je da se sudske odluke ne mogu zasnivati na dokazima koji su, sami po sebi, ili prema načinu pribavljanja u suprotnosti sa odredbama Zakona odnosno ustava ili međunarodnog prava³³. Ovo pravilo je konkretizovano odredbom da prema okrivljenom ne smeju biti upotrebljena sila, pretnja, obmana, obećanje, iznuda, iznurivanje ili druga slična sredstva kako bi se došlo do njegove izjave, ili priznanja tj. nekog činjenja, koje bi se protiv njega moglo upotrebiti kao dokaz. Ukoliko je postupljeno protivno ovim odredbama Zakon je u članu 89 stav 10 predvideo da se na ovako datom iskazu ne može zasnivati sudska odluka, niti se može zasnivati na zapisnicima koje su u pretkrivičnom postupku organi unutrašnjih poslova prikupili od građana. U tom smislu istražni sudija je dužan da posle završene istrage izdvoji iz predmeta sva neformalno prikupljena obaveštenja.³⁴ Izdvojeni delovi zapisnika se čuvaju u posebnom omotu, odvojeni od ostalih spisa. Dakle, sudska odluka se ne može zasnivati na iskazima koji su dati pred organom unutrašnjih poslova, izuzev u slučaju izričito predviđenom u Zakoniku o krivičnom postupku³⁵. U praksi, gotovo bez izuzetka,

³³ Član 18 stav 2 ZKP-a

³⁴ Član 178 Zakonik o krivičnom postupku: “(1) Kada je u ovom zakoniku određeno da se na iskazu okrivljenog, svedoka ili veštaka ne može zasnovati sudska odluka, istražni sudija će po službenoj dužnosti ili na predlog stranaka doneti rešenje o izdvajanju zapisnika o ovim iskazima iz spisa odmah, a najdocnije do završetka istrage, odnosno davanja saglasnosti istražnog sudije da se optužnica može podići bez sprovođenja istrage. Protiv ovog rešenja dozvoljena je žalba

(2) Po pravosnažnosti rešenja, izdvojeni zapisnici se zatvaraju u poseban omot i čuvaju kod istražnog sudije odvojeno od ostalih spisa i ne mogu se razgledati niti se mogu koristiti u postupku.”

³⁵ Član 226, st.9 Zakonik o krivičnom postupku: “Ako osumnjičeni, u prisustvu advokata, pristane da da iskaz, organ unutrašnjih poslova će ga saslušati prema odredbama ovog zakonika o saslušanju okrivljenog. O saslušanju osumnjičenog, organ unutrašnjih poslova će obavestiti nadležnog državnog tužioca koji može prisustvovati njegovom saslušanju. Zapisnik o ovom saslušanju se ne izdvaja iz spisa i može se koristiti kao dokaz u krivičnom postupku.”

sudije ne izdvajaju iskaze, koji su dati organima policije u smislu policijskih obaveštenja, od drugih spisa. Ovakve informacije mogu imati snažan uticaj na sudiju prilikom donošenja presude, iako ih sudije u obrazloženju presude nikada ne navode.

F) Prijave o torturi i istraga

Krivična dela zlostave u službi i iznuđivanja iskaza gone se ex officio. Praksa je da tužioci ne preduzimaju krivično gonjenje počilaca torture po sopstvenoj inicijativi (ex officio)³⁶, a takodje se ne izjašnjavaju ni po krivičnim prijavama oštećenih (žrtava). Neaktivnost javnog tužioca paralise svaku mogućnost pokretanja krivičnog postupka protiv počilaca.³⁷ Sa druge strane ne postoji zakonski rok u kojem bi policija bila dužna da dostavi tužilaštvu podatke neophodne za pokretanje postupka, što u potpunosti sprečava dalji tok postupka.

Česti se dešava da počinioci torture vrše pritisak i na oštećene i na svedoke tako što pokušavaju da ubede žrtvu da ne podnosi krivičnu prijavu, najčešće im preteći krivičnim gonjenjem zbog navodnog ometanja ovlašćenog službenog lica u vršenju poslova bezbednosti te, u velikom broju slučajeva, nakon podnošenja krivične prijave protiv službenog lica koji je primenio represivne metode (prekoračio ovlašćenja), policija istovremeno podnosi krivičnu prijavu protiv žrtve upravo zbog pomenutog krivičnog dela ometanja ovlašćenog službenog lica u obavljanju poslova bezbednosti ili održavanja javnog reda i mira.³⁸ Zbog toga žrtve torture vrlo često ne podnose krivične prijave. Pored toga žrtve često smatraju, naravno pogrešno, da je zlostavljanje sastavni deo policijske prakse, naročito ukoliko represija nema za posledicu telesne povrede.

G) Nadležnost u istrazi:

Istragu sprovodi istražni sudija na osnovu zahteva državnog tužioca. Istraga se može pokrenuti samo protiv tačno određenog lica za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično delo. Ovo često predstavlja problem u slučajevima torture pošto upravo policija

³⁶ Član. 222 ZKP (1) Svi državni organi, organi teritorijalne autonomije ili organi lokalne samouprave, javna preduzeća i ustanove dužni su da prijave krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, o kojima su obavesteni ili za njih saznaju na drugi način. (2) Podnosioci krivične prijave iz stava 1. ovog člana navest će dokaze koji su im poznati i preduzeće mere da bi se sačuvali tragovi krivičnog dela, predmeti na kojima je ili pomoću kojih je učinjeno krivično delo i drugi dokazi.

³⁷ Prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku, kada javni tužilac odbaci krivičnu prijavu ili nakon što je inicirao krivični postupak odustane od krivičnog gonjenja, Zakonika o krivičnom postupku ovlašćuje oštećenog da preuzme krivično gonjenje i to u roku od osam dana od kada je primio obaveštenje o odbačaju odnosno odustanku. Ako ovakvo obaveštenje oštećeni ne primi, član 61. stav 4. Zakonika o krivičnom postupku predviđa da oštećeni ima rok od tri meseca od odbačaja ili odustanka da preduzme krivično gonjenje. Po protoku ovog roka ta mogućnost više ne postoji, i to bez obzira da li je oštećeni uopšte obavestjen o odbačaju. Ukoliko se javni tužilac uopšte ne oglasi po podnetoj krivičnoj prijavi ili ako ne reaguje po službenoj dužnosti, oštećeni nema mogućnost da preuzme krivično gonjenje. Dakle, da bi protiv nekog lica bio pokrenut postupak za krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, potrebno je da javni tužilac preduzme krivično gonjenje ili od njega odustane i o tome obavesti oštećenog. Neaktivnost javnog tužioca, u suštini, potpuno onemogućava krivično gonjenje od strane oštećenog.

³⁸ Član 23 Zakona o javnom redu i miru Republike Srbije

treba da dostavi podatke o identitetu policajaca, koji su intervenisali u spornim slučajevima.

Slučaj romskog naselja "Antena":

U romskom naselju Antena na Novom Beogradu je do 8. juna 2000. godine živelo 126 stanovnika. Naselje je nastalo pre tridesetak godina i u trenutku rušenja većinu stanovnika su činili Romi, raseljena lica sa Kosova. Stanovnici ovog naselja su 6. juna od Opštine Novi Beograd dobili rešenje o rušenju kuća i nalog da se isele u roku od jednog dana, sa obrazloženjem da su njihove kuće izgrađene bespravno.

Dva dana kasnije, 8. juna, uz brutalnu intervenciju policije, naselje je srušeno. Molba stanovnika naselja da im se dozvoli više vremena za iseljenje odbijena je bez obrazloženja. Prilikom rušenja kuća buldožerima su uništavani nameštaj i kućni aparati, a oštećeno je i nekoliko automobila.

Bekim Mujoli, jedan od stanovnika naselja opisuje događaj na sledeći način: "Osmog juna u 10:00 sati ujutru došla je ekipa policije, koju je predvodio komandir Bulatović. Bilo ih je deseterica u uniformama. Policajci u uniformi nisu nas napali. Neko od njih je rekao: 'Cigani, nemate pravo da živite na ovom državnom mestu'. Onda su pozvali ekipu u civilu, koja je došla u 10:40 časova. Bilo ih je desetak. Kombijem su krenuli da nas gaze. Nikog nisu tada povredili. Kada su izašli iz kombija, udarili su me i stavili mi lisice. Posle su me udarali pesnicama po leđima i glavi. Dok su me tukli, psovali su mi majku cigansku i šiptarsku. Držali su me sat vremena u kombiju dok su rušili kuće, a nakon toga su me odveli u policijsku stanicu na Bežanijskoj kosi. Tamo su me zadržali do 13:00 časova."

Batine je dobio i dvanaestogodišnji dečak, Ivan Stevanović. Šutirali su ga kada je zastao da sa zemlje pokupi igračku: "Jedan policijski kombi je ušao u naselje velikom brzinom. Ja sam bežao da me ne zgaze. Iz kombija je izašlo šestoro ljudi, a jedan od njih me je udario rukom po glavi. Ja sam bežao od njega, ali mi je ispala igračka, pa sam pokušao da je podignem. U tom trenutku policajac me je sustigao i šutnuo nogom u leđa."

Fahri Osmani je svedočio FHP o tome da je policija tukla koga je stigla. Molio je policajce da mu ne uništavaju kućne stvari: "Jedan od policajaca u civilu udario je mog brata Besima. Udario ga je pesnicom po levoj ruci, dok je Besim u desnoj ruci držao trogodišnje dete. Besim je samo rekao: 'Čoveče, zašto me udaraš, vidiš da držim dete u rukama'. Ja sam prišao mom bratu Besimu i rekao mu da beži. Tog trenutka taj policajac koji je udario mog brata šutnuo me u desnu nogu tako jako da nisam mogao da se pomerim. Posle je krenuo da udari i moju ženu Hatu po leđima. Moja žena je tada bila u 4 mesecu trudnoće. Iseni Iseni je molio da ne udaraju trudnicu, pa je policajac umesto nje udario njega rukom po leđima i šutnuo ga u butinu. Tada smo svi pobjegli. Ja sam hteo da izvadim svoje stvari iz kuće. Neke stvari sam uspeo da iznesem ispred kuće, ali je bager prešao preko njih, iako sam molio da ne diraju moje stvari. Samo nekoliko ljudi u naselju nisu dobili nijedan šamar od policajaca."

FHP je 12. avgusta 2000. godine, podneo krivičnu prijavu Četvrtom opštinskom javnom tužilaštvu protiv više NN pripadnika MUP Srbije zbog nanošenja lakih telesnih povreda i krivičnog dela zlostave u službi. Tužilaštvo je 7. juna 2001. godine odbacilo krivičnu prijavu, oštećeni su preko advokata FHP preduzeli krivično gonjenje. Na saslušanjima u istrazi koja je usledila, saslušano je više policajca i drugih svedoka. Međutim, kako i pored izjava samih policajaca da im je asistenciju pružilo više policajaca u civilu sa belim kombijem, od državnih organa i MUP-a Republike Srbije nisu dobijena imena osumnjičenih. U odgovorima na dopise FHP, MUP Srbije je u nekoliko navrata negirao da je postojala asistencija od strane policajaca u civilu. FHP nije u mogućnosti da nastavi krivično gonjenje s obzirom da bi sledeća faza postupka bila podizanje optužnice, koja se ne može podneti protiv nepoznatih lica.³⁹

H) Istražni postupak:

U slučaju da državni tužilac odustane od gonjenja, istražni postupak može da se pokrene i na zahtev oštećenog. Nakon donošenja rešenja o sprovođenju istrage, istražni sudija sprovodi istražne radnje (može izvršiti uvidjaj, pretres stana i lica, privremeno oduzimanje predmeta, saslušanje okrivljenog, svedoka, veštaka, određivanje pritvora i sl.). Nakon završetka istrage ukoliko postoji osnovana sumnja državni tužilac podiže optužnicu.⁴⁰ Veoma je veliki problem i što se iskazi o torturi ne istražuju brzo i efikasno te što ne postoji nepristrasan organ koji bi po nalogu suda dostavio podatke relevantne za navode krivične prijave.

I) Sudski postupak:

Nakon podizanja optužnice, bilo da ju je podneo državni tužilac ili da je postupak pokrenut na osnovu zahteva oštećenog, sud zakazuje glavni pretres. Glavni pretresi su javni, a u izuzetnim slučajevima sud može isključiti javnost tokom trajanja glavnog pretresa ili jednog njegovog dela, ali samo u slučaju ako je to potrebno radi čuvanja tajne, javnog reda, zaštite morala i interesa maloletnika, ili zaštite ličnog tj. porodičnog života okrivljenog, ili oštećenog. Do završetka glavnog pretresa, obe strane u postupku (tužilac i odbrana) imaju pravo predlaganja novih dokaza. Nove dokaze mogu da predlože i u žalbi, ali u tom slučaju moraju da obrazlože zbog čega ti dokazi nisu ponudjeni ranije. Nakon izvođenja dokaza i završne reči stranaka u postupku, glavni pretres se završava presudom kojom se optužba odbija, ili se optuženi oglašava krivim.

J) Sudska praksa:

Tokom suđenja, koja mogu da traju i po nekoliko godina, učinioci torture najčešće prigovaraju verodostojnosti medicinskih izveštaja i poriču da su imali fizički kontakt sa

³⁹ Član 266 stav 1 tačka 1 ZKP: "(1) Optužnica sadrži: (1) ime i prezime okrivljenog sa ličnim podacima ..."

⁴⁰ Član 265 Zakonika o krivičnom postupku: "Kad je završena istraga, kao i kad se po ovom zakoniku optužba može podići bez sprovođenja istrage (clan 244), postupak pred sudom može da se vodi samo na osnovu optužnice državnog tužioca, odnosno oštećenog kao tužioca. Odredbe o optužnici i o prigovoru protiv optužnice primenjivaće se shodno i na privatnu tužbu, osim ako se ona podiže za krivično delo za koja se sprovodi skraćeni postupak."

žrtvom, odnosno da su povrede, u stvari nastale od nekog trećeg lica, a ne kao posledica njihovih dela. Odbrana se često zasniva i na izjavi učinilaca da su morali primeniti silu prema oštećenom zbog navodnog ometanja službenih lica u vršenju dužnosti. U nekoliko slučajeva počinioци torture su sudu dostavili lekarska uverenja o povredama, koje im je navodno nanela žrtva.

Pre 2000. godine, sudski postupci protiv policajaca koji krše zakon su bili izuzetak. Tužilaštva nisu reagovala na krivične prijave, podnošene od strane građana i nevladinih organizacija.

Posle pada Miloševićevog režima, tužilaštva su počela da pokreću krivične postupke protiv policajaca koji su zloupotrebljavali službeni položaj i svojim činjenjem kršili ljudska prava. Sudovi su čak doneli nekoliko osuđujućih presuda za počinioce torture. Međutim, kazne su bile neadekvatne u odnosu na težinu krivičnih dela obzirom da su to uglavnom bile uslovne, ili niske kazne zatvora (ispod šest meseci) što policajcima omogućava da nastave da rade na istom radnom mestu pošto po Zakonu o osnovama radnih odnosa Republike Srbije zaposlenom prestaje radni odnos ako zbog izdržavanja kazne zatvora mora biti odsutan s rada duže od šest meseci.

S druge strane, prema Zakonu u unutrašnjim poslovima, radnik ministarstva se obavezno udaljuje sa radnog mesta ukoliko je protiv njega pokrenut krivični postupak za određenu grupu krivičnih dela⁴¹. Međutim, u ta dela ne spadaju krivična dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina, odnosno krivična dela koja inkriminišu zlostavljanje i mučenje, u ovom kontekstu iznjudživanje iskaza i zlostavljanje u službi. Tako je redovna pojava da policajci koji su zlostavljali građane neometano obavljaju svoj posao, iako se protiv njih vode krivični postupci zbog torture.

Slučaj Dragana Jovanovića

Dragan Jovanović, koji je isporvociaran neadekvatnim ponašanjem službenog lica uzvratio policajcu udarac otvorenom šakom i naneo mu tom prilikom lakše telesne povrede, je osuđen pravosnažno na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine, zbog izvršenja krivičnog dela ometanja službenog lica u obavljanju poslova bezbednosti iz člana 23 stav 3 Zakona o javnom redu i miru.⁴² S druge strane, krivičnu prijavu koju je podneo oštećeni Dragan Jovanović Opštinsko javno tužilaštvo u Novom Sadu je odbacilo.

Slučaj Dragana Šijačkog

Dragan Šijački je kao žrtva torture pretrpeo teške telesne povrede u vidu dvostrukog preloma vilice. U ovom postupku službena lica OUP-a Srbobran proglašena su krivim i

⁴¹ Član 34 Zakona o unutrašnjim poslovima predviđa grupu sledećih krivičnih dela: protiv ustavom utvrđenog poretka i bezbednosti, protiv oružanih snaga, protiv privrede i imovine, protiv službene dužnosti i krivična dela izvršena iz koristoljublja i nečasnih pobuda.

⁴² Presuda okružnog suda u Novom sadu br. K 121/2000 potvrđena je presudom vrhovnog suda Srbije br. Kž I 254/01 dana 04.oktobra 2001. godine

kažnjena su uslovnom kaznom zatvora u trajanju od osam meseci sa periodom provere od godinu dana.⁴³

K) Naknada štete u slučajevima torture

Građansko-pravna zaštita žrtava kršenja osnovnih ljudskih prava, među kojima je i pravo na fizički ili psihički integritet, predviđa da država treba da nadoknadi štetu. Osnov za podnošenje tužbenog zahteva predviđen je Članom 25 Ustava RS, Članom 172, stav 2, Članovima 193-197, Članom 199, Članom 200 Zakona o obligacionim odnosima (ZOO) Član 25 Ustava RS i Član 172, stav 2 ZOO uspostavljaju osnov odgovornosti pravnog lica (uključujući i državu), kada njegov organ prouzrokuje štetu trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija. Članovi 193-197. ZOO uređuju novčanu naknadu materijalne štete u slučaju smrti, telesne povrede i oštećenja zdravlja. Član 199 ZOO omogućava nenovčanu naknadu nematerijalne štete u slučaju povrede prava ličnosti, u vidu objavljivanja presude ili ispravke, na trošak onoga ko je štetu načinio, ili šta drugo čime se može postići naknada. Član 200 ZOO uređuje pravo na novčanu naknadu nematerijalne štete, kao poseban vid zadovoljenja za pretrpljene fizičke ili duševne bolove, zbog povrede fizičkog ili psihičkog integriteta.

Srbija i Crna Gora nemaju delotvoran sistem zakonodavnih i praktičnih mera, koje bi omogućile da žrtve torture blagovremeno dobiju odgovarajuće obeštećenje. Parnični postupci u kojima žrtve ostvaruju pravo na materijalnu odštetu i moralnu rehabilitaciju, traju godinama, čime pravo žrtava na naknadu i moralnu rehabilitaciju u velikoj meri biva obesmišljeno. U parnicama za naknadu štete zbog pretrpljene torture sudovi često zloupotrebljavaju odredbu o prekidu postupka na neodređeno vreme, dok sud u krivičnom postupku ne donese pravnosnažnu odluku o krivici počinioca. Zakon o parničnom postupku pravo na prekid parnice do donošenja odluke suda u krivičnom postupku o istoj stvari ostavlja kao mogućnost, a ne kao obavezu parničnog suda.

Ustav Republike Srbije predviđa mogućnost naknade štete kada štetu nanese službeno lice svojim nesavesnim i nepravilnim radom.⁴⁴ Naknada se može tražiti u okviru krivičnog postupka, isticanjem imovinsko-pravnog zahteva. O ovom zahtevu sud će raspravljati samo ako se time krivični postupak ne bi znatno odugovlačio. Imovinskopravni zahtev može se odnositi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj određenog pravnog posla. On se najkasnije može podneti do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom. O imovinskopravnom zahtevu odlučiće sud u presudi, kojom okrivljenog oglašava krivim, kada može ovlašćenom licu dosuditi imovinskopravni zahtev u celini ili delimično, a za ostalo može da ga uputi na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno, ni za delimično presuđenje, sud će ovlašćeno lice uputiti da imovinskopravni zahtev u celini može da ostvaruje u parničnom postupku, što je u praksi najčešći slučaj. Ukoliko sud donese presudu kojom okrivljenog oslobađa optužbe, ili kojom odbija optužbu, ili kad rešenjem

⁴³ Presuda Opštinskog suda u Vbasu odeljenje Srboboran br. II K-13/01

⁴⁴ Član 25 Ustava RS: "Svako ima pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete koju mu nezakonitim, nepravilnim radom nanese službeno lice ili državni organ, koji vrši javna ovlašćenja u skladu sa zakonom. Štetu je dužna da nadoknadi Republika Srbija ili organizacija koja vrši javna ovlašćenja."

obustavi krivični postupak, uputiće ovlašćeno lice da imovinskopравни zahtev može ostvarivati u parničnom postupku.⁴⁵ Žrtva torture može tražiti naknadu materijalne štete⁴⁶ (troškovi lečenja, izgubljena zarada i novčana renta) i nematerijalne štete⁴⁷ (fizički bol, duševni bol zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povreda ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti ili smrti bliskog lica, pretrpljeni strah).

Da bi ostvarila pravo na naknadu štete, žrtva torture mora u roku od tri godine (nakon čega nastupa zastarelost) da podnese tužbu mesno i stvarno nadležnom sudu. Nadležan je sud opšte nadležnosti, a mesno je nadležan sud u sedištu tužene strane (opšta nadležnost), ili prema mestu nastanka štete (Član 52 stav 1 Zakona o parničnom postupku) ili sud na čijem području tužilac ima prebivalište ili boravište – ako je šteta nastala usled smrti ili teške telesne povrede (Član 52 stav 2 Zakona o parničnom postupku).

Žrtva torture može da podnese tužbu protiv odgovornog, protiv države ili protiv pojedinca i države. Za žrtvu je najefikasnije da tuži Republiku Srbiju. Da bi podneo tužbu, oštećeni ne mora da čeka da krivični postupak protiv odgovornog lica bude pravosnažno okončan. Građanska odgovornost šira je od krivične odgovornosti, odnosno krivična odgovornost nema značaj pravnog prethodnog pitanja za postojanje građanske deliktne odgovornosti.⁴⁸ Ipak, u praksi je najčešći slučaj da sud prekida parnični postupak do pravosnažnog okončanja krivičnog postupka (slučaj Dragan Šijački, Opštinski sud Vrbas, odeljenje Srbobran br. II P-176/2001 - parnični postupak je rešenjem suda od 27. septembra 2001. godine prekinut do pravosnažnog okončanja krivičnog postupka II K-13/01).

U parničnom postupku svako snosi teret dokazivanja onih činjenica, koje mu idu u prilog. Tuženi podnose svoje dokazne predloge, koje sud može, ali i ne mora da uvaži. Takođe, sud je ovlašćen da i po sopstvenom nahođenju izvodi i one dokaze koje nijedna od stranaka nije predložila, ukoliko smatra da je to potrebno u cilju utvrđivanja materijalne istine. U praksi je na tužiocu veći teret dokazivanja, jer upravo on tvrdi da je pretrpeo povredu određenih prava, te to mora i dokazati.

⁴⁵ Član 206 Zakonika o krivičnom postupku SRJ.

⁴⁶ Član. 195 Zakon o obligacionim odnosima SRJ: “Ko drugom nanese telesnu povredu ili mu naruši zdravlje, dužan je naknaditi mu troškove oko lečenja i druge potrebne troškove kao i zaradu izgubljenu zbog nesposobnosti za rad za vreme lečenja. Ako povredjeni zbog potupne ili delimične nesposobnosti za rad gubi zaradu ili su mu potrebe trajno povećane, ili su mogućnosti njegovog daljeg razvijanja i napredovanja uništene ili smanjene, odgovorno lice dužno je plaćati povređenom određenu novčanu rentu, kao naknadu za tu štetu.”

⁴⁷ Član 200 Zakona o obligacionim odnosima SRJ: “Za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu. Prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, sud će voditi računa o značaju povređenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.”

⁴⁸ Član 154 Zakona o obligacionim odnosima SRJ: “Ko drugome prouzrokuje štetu dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaze da je šteta nastala bez njegove krivice. Za štetu od stvari ili delatnosti od kojih potice povećana opasnost štete za okolinu, odgovara se bez obzira na krivicu. Za štetu bez obzira na krivicu odgovara se i u drugim slučajevima predviđenim zakonom.”

Svaka stranka snosi troškove onih dokaza ili radnji, koje predlaži ili koje je skrivila (plaćanje sudskih taksi, troškovi veštačenja i drugi troškovi suđenja) pošto bez plaćanja tih troškova sud ne može da postupa.

Prilikom odlučivanja o visini naknade nematerijalne štete sud mora voditi računa o značaju povređenog dobra i da uzme u obzir sve životne okolnosti oštećenog, pre svega njegovo zanimanje i porodične prilike. Kod određivanja visine naknade, sud nije ograničen iznosima, koje može dosuditi, ali prilikom presuđenja mora voditi računa o cilju, kome naknada služi i da se njome ne pogoduje težnjama, koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.

GENERALNE PREPORUKE

1. Skupštine Republike Srbije i Republike Crne Gore treba da donesu Zakone o policiji, koji bi precizno i u skladu sa međunarodnim standardima naročito regulisali preventivna ovlašćenja policije, kao što su legitimisanje, zaustavljanje i/ili pretresanje lica, vozila i/ili prostorija i sl.). Odredbe Zakona o unutrašnjim poslovima Republike Srbije, kojima su bila regulisana ovlašćenja policije u oblasti prevencije ukinuta su Odlukom Ustavnog suda Republike Srbije⁴⁹, tako da sada postoji pravna praznina u pogledu ovakvih ovlašćenja policije u Srbiji.

2. U obe republike (Srbija i Crna Gora), članice državne zajednice neposrednu kontrolu nad policijom imaju republičke vlade, tako da se ne može govoriti o civilnoj kontroli. Kao vid nezavisne i sveobuhvatne spoljne kontrole rada policije neophodno je doneti Zakon o spoljnoj kontroli policije. Pod "spoljnom kontrolom" podrazumeva se osnivanje nezavisne Komisije za kontrolu rada policije. Članove Komisije bi imenovala Skupštine u svakoj republici, a na predlog nezavisnog ekspertskeg tela. Ova komisija bi imala najšira istražna ovlašćenja, koja bi obuhvatala pravo na dobijanje obaveštenja od svih državnih organa i drugih ustanova, kao i građana, policajaca i njihovih pretpostavljenih. Istovremeno, komisija bi imala pravo uvida u spise, koji su povezani sa navodima o protivpravnom postupanju policije. Na osnovu utvrđenih činjenica, komisija bi imala ovlašćenja da zatraži odgovornost policajaca koji su prekršili zakon u svakom konkretnom slučaju. U mandatu ove komisije bilo bi i podnošenje periodičnih izveštaja Parlamentima o poštovanju ljudskih prava građana od strane policije i davanje konkretnih preporuka u cilju prevencije nezakonitog rada službenih lica. Na kraju, bilo kakvo nepostupanje policije po zahtevima komisije smatralo bi se smatrati težom povredom službene dužnosti pripadnika organa unutrašnjih poslova.

3. Skupština Državne zajednice Srbija i Crna Gora treba da ratifikuje već potpisani Opcioni Protokol uz Konvenciju protiv torture, shodno s tim organi zajedničke države treba da poboljšaju saradnju sa Komitetom u vezi slučajeva koji se vode pred ovim telom UN i u potpunosti sprovedu već postojeće odluke CAT-a.

⁴⁹ Odluka Ustavnog suda br. IU 171/94 i 153/93 Sl. Glasnik 8/01

4. Takodje, republičke Skupštine bi morale izmeniti svoje materijalno krivično zakonodavstvo i prilagoditi ga pomenutoj konvenciji. U tom smislu potrebno je naročito inkriminisati situacije kada službeno lice podstiče treće lice(a) da vrši torturu i/ili kada službeno lice pristaje odnosno daje "prećutnu saglasnost" trećem licima da vrše torturu.

5. Dalje, Organi unutrašnjih poslova i tužilaštva treba dosledno da primenjuju važeća zakonodavstva, posebno Zakonik o krivičnom postupku.

6. Da bi reforma policije bila što efikasnije sprovedena potrebno je konsultovati i uvažiti predloge predstavnika lokalnih vlasti i nacionalnih manjina, a koja bi se ticala personalnih rešenja i načina rada, čime bi policija postala bliža lokalnim zajednicama (opštini), naročito multietničkim (Vojvodina, delovi Crne Gore, Sandžak). Istovremeno bi na ovaj način mogao da otpočne proces vraćanja poverenja građana u ovu javnu službu.

7. Neophodno je da se uspostave efikasni mehanizmi odgovornosti policajca koji krše zakon kao i delotvorna procedura naknade štete žrtvama torture. Sa druge strane, javnost treba da bude u potpunosti upoznata sa odlukama iz kojih se jasno vide sankcije za policajce koji su prekršili zakon.

8 Na kraju, neophodno je da što pre budu preduzete opsežne mere koje bi unapredile obrazovanje pripadnika policije, učenika srednjih škola unutrašnjih poslova, polaznika kurseva za policajce i studenata policijske akademije o osnovnim elementima ljudskih prava, profesionalnoj etici i standardima profesionalnog ponašanja, gde naročito treba obratiti pažnju na obučavanje službenih lica u smeru definisanja ispravnih metoda pribavljanja materijalnih dokaza prilikom istrage izvršenih krivičnih dela (kriminalistička tehnika, taktika i metodika).

ANEX:

Slučajevi torture (nehumanog i ponižavajućeg postupanja) nad decom i ženama

1.1 Prebijanje demonstranata

Od novembra 1996 pa sve do februara 1997. godine u centru Beograda su se svakodnevno okupljali građani radi održavanja mirnih protesta, zbog izborne krađe. Tokom ovih protesta policija je više puta brutalno reagovala, prebijajući demonstrante.⁵⁰ Zbog ovakvog ponašanja policije advokati Fonda za humanitarno pravo su u ime 34 građana 17. marta 1999. godine, Prvom opštinskom javnom tužilaštvu (OJT) u Beogradu

⁵⁰ Vidi: Pod lupom: Policija protiv protesta, FHP 1997

podneli krivičnu prijavu protiv NN službenih lica, NN lica, Miloša Vukobrata, načelnika SUP-a stari Grad, Petra Zekovića, načelnika SUP-a Beograd i Zorana Sokolovića, tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova Republike Srbije i to zbog krivičnih dela lake i teške telesne povrede, krivičnog dela protivpravnog lišenja slobode, krivičnog dela iznuđivanja iskaza, te krivičnih dela zlostave u službi i nesavesnog rada u službi. (Članovi 53, 54, 63 stav 3, 65, 66, 245 stav 2 Krivičnog zakona Republike Srbije - KZRS). S obzirom da više od dve godine nakon podnošenja krivične prijave OJT nije izvršilo nijednu radnju u pravcu njenog rešavanja, advokati FHP su, najpre, 9. avgusta 1999. godine OJT u Beogradu dostavili podnesak, kojim su zahtevali da ih obavesti o radnjama koje je preuzelo. Tužilaštvo na ovaj podnesak nije odgovorilo te je stoga upućena još jedna urgencija 11. aprila 2001. godine. U ovom podnesku advokati FHP su od OJT-a tražili da, ukoliko nije podnelo zahtev za pokretanje istage protiv prijavljenih službenih lica, FHP obavesti o eventualnom odbacivanju krivične prijave, kao i o indentitetu prijavljenih lica, kako bi podnosioci krivične prijave, kao supsidijerni tužioci, mogli da preuzmu krivično gonjenje. Ni na ovu urgenciju tužilaštvo nije odgovorilo.

Ljiljana Đuknić je 2. februara 1997. godine učestvovala u demonstracijama i stajala ispred policijskog kordona, koji je bio postavljen kod mosta u Brankovoj ulici u Beogradu. Oko 23:00 časa predstavnici Koalicije "Zajedno", Vesna Pešić i Vuk Drašković, pozvali su demonstrante da sednu na zemlju, kako bi izbegli eventualnu policijsku intervenciju. Pomenuta demonstrantkinja je neko vreme sedela na kolovozu sa ostalim demonstrantima, nakon čega su svi ustali i krenuli u pravcu Trga Republike. Iznenada su iz obližnje ulice naišli vodeni topovi i počeli mlazovima vode da polivaju građane. Demonstranti su počeli da beže na sve strane. Ljiljana Đuknić je, sa većom grupom demonstranata bežala ka Brankovom mostu. Policajci iz kordona su počeli da ih prate, isprva sporo, a nakon toga su svom silinom krenuli prema demonstrantima. Policija je službenim palicama udarala svakoga na koga je naišla. Tom prilikom Ljiljana Đuknić je primila jak udarac u leđa, usled čega je pala. Dok je pokušavala da ustane, dobila je novi udarac po ramenu od policajca, koji je se u tom momentu nalazio pored nje. Kako je koji policajac naišao udario bi je palicom i nastavio da trči ka sledećem demonstrantu. Nakon desetak ovakvih udaraca Ljiljana Đuknić je ostala da leži na kolovozu, praveći se da je mrtva. Kada su se demonstranti razbežali i policija se povukla, Ljiljana Đuknić je ustala. Imala je vrtoglavicu. Dok je jake bolove osećala u ruci. Pošto se jedva kretala, prišla joj je neka prolaznica i odvezla u Urgentni centar, gde su lekari konstatovali teške telesne povrede u vidu preloma nadlaktice i povrede grudnog koša. Zbog komplikovanog preloma, Ljiljana Đuknić je operisana ruku 12. februara 1997. godine. Lečenje i rehabilitacija trajali su duže od šest meseci.

1.2. Slučaj Popržen

U Domu za decu i omladinu ometenu u razvoju, u Veterniku, službeno lice, vaspitač Miodrag Ivković je 22. januara 1998. godine, pri vršenju službe, zlostavljao šticećenika doma, maloletnog Aleksandra Popržena, tako što mu je zadao više udaraca šakama i pesnicama po glavi i telu, zbog čega je Popržen pao. Vaspitač Ivković ga je nakon toga rukama stezao za vrat, gurao, prislanjao za radiator i ponovo obarao na pod. Tom prilikom maloletni Aleksandar Popržen je zadobio teške telesne povrede: izbijen mu je zub, nagnečeno levo rame i naprsla ključna kost.

OJT u Novom Sadu je 14. decembra 1998. godine protiv Miodraga Ivkovića podiglo optužnicu zbog izvršenja krivičnog dela zlostave u službi iz člana 66 KZRS u sticaju sa krivičnim delom teška telesna povreda iz člana 53 stav 1 KZRS. U obrazloženju optužnice zamenik Javnog tužioca Slobodanka Jovičić navodi: "Činjenica da je okrivljeni više puta osuđivan, između ostalog i zbog krivičnog dela teške telesne povrede iz člana 53 stav 1 KZRS utvrđena je na osnovu izvoda iz KE SUP Niš. Iz iskaza saslušanih svedoka proizlazi da se radi o čoveku koji je već dolazio u sukob sa štíćenicima Doma i zaposlenim osobljem, zbog stava koji zauzima oko kažnjavanja štíćenika. Nalazim da je neophodno da se okrivljenom, uz izricanje krivične sankcije, izrekne predložena mera bezbednosti (zabrana vršenja poziva iz člana 66 KZ SRJ), jer se kod okrivljenog radi o moralnoj nepodobnosti da i dalje vrši svoj poziv, te da bi se time ugrozio autoritet ovog poziva, kao i da se opravdano može smatrati da bi okrivljeni nastavio sa vršenjem navedenog i sličnih krivičnih dela."

Presudom Opštinskog suda u Novom Sadu K-1412/98 od 26. decembra 2000. godine okrivljeni Miodrag Ivković proglašen je krivim za izvršenje krivičnog dela teške telesne povrede iz člana 53 stav 4 u vezi stava 1 KZ RS, te mu je sud izrekao uslovnu osudu kazne od 8 meseci zatvora, sa rokom provere od dve godine. Okrivljeni je oslobođen optužbe da je izvršio krivično delo zlostave u službi iz člana 66 KZRS, te je odbijen predlog zamenika OJT-a za izricanje mere bezbednosti zabrane vršenja poziva. Ova presuda postala je pravosnažna 25. septembra 2001. godine, kada je Okružni sud u Novom Sadu pod brojem Kž -180/01 doneo presudu kojom se odbijaju, kao neosnovane, žalbe Opštinskog javnog tužioca u Novom Sadu i branioca okrivljenog, čime je presuda Opštinskog suda u Novom Sadu K-1412/98 od 26. decembra 2000. godine potvrđena.

Advokati FHP-a su 07. juna 2002. godine u ime oštećenog Aleksandra Popržena podneli tužbu protiv Republike Srbije, radi naknade nematerijalne štete. Posle više održanih ročišta Prvi opštinski sud u Beogradu je 4. septembra.2003. doneo presudu, kojom se odbija tužbeni zahtev, zbog nedostatka pasivne legitimacije na strani tužene. Na ovu presudu advokati FHP su podneli žalbu u kojoj su istakli da je u trenutku nastanka štete sva osnivačka prava, finansiranje, kao i sva druga prava i obaveze prema Domu za decu i omladinu ometenu u razvoju u Veterniku imala Republika Srbija i da je pasivno legitimisana u ovom sporu. Okružni sud u Beogradu još uvek nije doneo odluku o ovoj žalbi.

1.3. Slučaj studentkinje slikarstva

Tatjanu Smoljanić, studentkinju četvrte godine slikarstva na Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu, policajci su pretukli 16. aprila 2000. u klubu Fakulteta, zvanom Akademija.

Prema izjavi kojoj je dala FHP, u klub je nešto posle 2:00 časa ušla policijska patrola. S obzirom da te večeri u klubu nije zabeležen nijedan incident i da je do tada saradnja kluba sa policijom bila dobra, niko od gostiju ili zaposlenih nije obraćao pažnju na prisustvo policije. Jedan od policajaca se približio šanku i od Tatjane Smoljanić, koja je radila kao konobarica, zatražio da utiša muziku. Ona je policajcu pokušala da objasni da jačinu muzike reguliše samo disk džokej, koji se nalazi u svojoj kabini. Nakon odgovora koji je

Tatjana Smoljanić dala policajcu, on je nastavio da govori. Kako usled glasne muzike nije mogla da čuje šta joj je policajac pričao, Tatjana Smoljanić mu se primakla i u tom trenutku ju je policajac uhvatio za kosu, povukao preko šanka i udario palicom po glavi. Tatjana Smoljanić se od udarca zateturala, a zatim otrčala do ulaza u klub gde se nalazilo obezbeđenje, od koga je zatražila zaštitu, a od okupljenih policajaca objašnjenje za nasilničko ponašanje onih, koji su ušli u klub. Tatjana Smoljanić je insistirala da joj policajci, okupljeni ispred kluba, daju ime onoga koji ju je udario. Policajci su je uputili na komandanta patrole, Dejana Jovanovića. Ni Jovanović, takođe, nije želeo da joj da tražene informacije. Nakon petnaestominutne rasprave Tatjana Smoljanić je ipak saznala broj službene legitimacije policajca, koji ju je udario. Dan nakon događaja usled pojačane vrtoglavice i glavobolje, kao i bola u donjoj vilici i konstantnog povraćanja, Tatjana Smoljanić je zatražila lekarsku pomoć. U svom izveštaju lekar specijalista Kliničkog centra Srbije u Beogradu je konstatovao da Tatjana Smoljanić ima otok čeonu, sa leve strane glave.

FHP je Prvom opštinskom sudu u Beogradu podneo krivičnu prijavu protiv NN službenog lica zbog opasne lake telesne povrede i zlostave u službi. Advokat FHP, koji zastupa oštećenu je 26. jula, 29. decembra 2000. i 29. marta 2001. godine dopisom zahtevao od nadležnog tužilaštva utvrđivanje identiteta policajca, kao i pokretanje krivičnog postupka protiv njega. Prvo opštinsko javno tužilaštvo je 13. juna 2001. godine podiglo optužni predlog protiv službenog lica zbog izvršenja krivičnog dela zlostave u službi i krivičnog dela nanošenja opasne lake telesne povrede. Održano je više pretresa, od kojih su prva tri odložena, zbog nedolaska Tatjane Smoljanić, koja je bila u inostranstvu. Poslednji pretres održan je 22. aprila 2003. godine, kada je sud izrekao presudu, kojom je okrivljeni policajac, Dragan Stupić proglašen krivim i osuđen na 5 meseci zatvora, uslovno, na 3 godine.

1.4. Prebijanje romskog dečaka

Dvanaestogodišnjeg romskog dečaka F. u policijskoj stanici Gradskog SUP u Beogradu 21. juna 2001. godine pretukao je policijski inspektor, kada nije uspeo od dečaka da sazna detalje o krađi, koju je navodno izvršio dečakov brat. Inspektor ga je šamarao, udario službenom palicom po otvorenim dlanovima i leđima. Nakon dva sata torture, maloletnog F. su oslobodili na insistiranje njegove majke, koja je sve vreme bila u policijskoj stanici.

Porodica dečaka F. nije želela da podnese krivičnu prijavu protiv policajca, koji je pretukao njihovo dete, zbog straha od osвете. FHP je o ovom slučaju obavestio javnost. Nekoliko dana nakon saopštenja, 11. septembra 2001. godine, FHP je primio pismo iz kabineta Ministra unutrašnjih poslova Republike Srbije, u kome se kaže da je događaj, opisan u saopštenju nepoznat i da pomenuti maloletnik nikada nije privođen u Odeljenje za suzbijanje maloletničke delinkvencije, koje je nadležno za rad sa decom. Takođe, MUP je optužio FHP da iznosi neistinite i neproverene podatke.

1.5. Lomljenje ruke romskom dečaku

Policijska patrola je 22. septembra 2001. godine pretukla grupu romske dece, koja su posle ponoći, u centru Novog Sada, skupljala stari papir. Dvanaestogodišnju devojčicu policajci su tukli motorolom po glavi i psovali joj "šiptarsku majku". Četrnaestogodišnjeg E.M. policajci su šutirali po čitavom telu, dok je on rukama pokrивao glavu, da bi je zaštitio. Tokom šutiranja policajci su mu slomili ruku. Dečak je počeo da plače i tada su policajci prestali da ga batinaju. U svojoj izjavi FHP maloletni E.M. je rekao: "Jedan od policajaca je počeo da trči za mnom i viknuo: 'Stoj, pucaću!'. Odmah sam stao i on mi je prišao i nogom me šutnuo u list noge, tako da sam pao. Onda je pritrčao i drugi policajac i , dok sam ja ležao na zemlji, počeli su da me šutiraju. Šutirali su me po celom telu, a ja sam rukama pokrio glavu, kako me ne bi po njoaj udarali. Tada sam primio udarac u ruku, usled čega mi je slomljena. Prestali su da me biju, kada sam počeo da plačem. Pitali su me tada, kako mi se zove brat. Otišli su kada sam im odgovorio. Ubrzo smo krenuli kući. Ruka mi je otekla pa sam sutra sa majkom otišao kod lekara, koji su mi rekli da mi je ruka polomljena i stavili je u gips."

Neposredno nakon događaja, FHP je obavestio javnost o događaju. Advokati FHP su podneli krivičnu prijavu (KTN 4156/01) nadležnom opštinskom tužilaštvu protiv NN policajaca. U izjavi za Radio B92, komandir SUP-a Novi Sad, major Saša Adamović je 21. oktobra izjavio da istraga nije dokazala umešanost pripadnika MUP-a u prebijanje maloletnog E.M. MUP je u svom odgovoru FHP od 12. aprila 2002. godine obavestio FHP da se posle izvršenih provera nije moglo pouzdano utvrditi kako je došlo do nanošenja povreda, da li su povrede maloletnom E.M. naneli pripadnici policije, , niti su identifikovani izvršiooci ovog krivičnog dela. U pismu se dodaje da će Sekretarijat u Novom Sadu nastaviti rad na razjašnjavanju svih okolnosti ovog događaja.

Prema podacima iz juna 2004. godine, predmet se već tri godine nalazi u Opštinskom javnom tužilaštvu u Novom Sadu.⁵¹ Tužilaštvo nije u mogućnosti da postupa u ovom predmetu, s obzirom da Sekretarijat u Novom Sadu još uvek nije dostavio imena policajaca, koji su kritičnog dana bili u smeni.

1.6. Slučaj Radenke Vidaković

Policijski inspektor Zoran Todorović i jedan njegov kolega zaustavili su 6. juna 2002. godine Radenku Vidaković, u blizini njene kuće u Šapcu. Gospođa Vidaković je, prethodno, sa svojom prijateljicom krenula u šetnju. Policajci su od njih tražili kutiju cigareta. Radenka Vidaković je kasnije saznala da su policajci u stvari tražili kutiju u kojoj se nalazio neki novac. Pošto nisu znale o čemu se radi, inspektor, Zoran Todorović, je počeo da ih vređa rečima: "Kurve, drolje, za koga radite? Gde ste pošle?". Nakon toga je pozvao policijsku patrolu.

Ubrzo nakon toga, stigla su dva službena vozila u kojima je ukupno bilo četvorica pripadnika MUP-a. Todorović je onda udario Radenku Vidaković pesnicom u glavu i gurnuo je na zadnje sedišta policijskog automobila. Na putu do policijske stanice,

⁵¹ Slučaj se vodi pod brojem Ktn 4156/01 u Opštinskom javnom tužilaštvu u Novom Sadu

Todorović je nastavio da je udara pesnicama i šakama po glavi, nogama i ramenima. Radenka Vidaković je FHP-u opisala maltretiranje, koje je preživela u automobilu: "Od tih udaraca pao mi je mrak na oči, tako da više ništa nisam videla, već sam samo čula Todorovića kako izgovara najgore gadosti. Na putu ka policijskoj stanici konstantno me je udarao pesnicama u glavu, čupao za kosu."

Radenku Vidaković su policajci u stanici zadržali oko jednog sata, nakon čega su je pustili. Posle toga je otišla u bolnicu, gde su joj lekari konstatovali brojne krvne podlive, po čitovom telu.

Presudom Opštinskog suda u Šapcu, inspektor Zoran Todorović je u oktobru 2003. godine osuđen na kaznu zatvora u trajanju od tri meseca. Međutim, Okružni sud u Šapcu je preinačio ovu presudu i osudio Todorovića na kaznu zatvora od tri meseca, uslovno, na godinu dana.

1.7. Slučaj Romske dece S. D. i R. Lj.

Na raskrsnici Ustaničke ulice i Južnog bulevara u Beogradu, 29. juna 2002. godine, dva policajca su parkirala službeno vozilo u blizini mesta gde su maloletna deca romske nacionalnosti prala šoferšajbne automobila, zaustavljenih na semaforu. Jedan od policajaca je rekao: "Dokle više da vas teram? Jesam li ja majmun za vas?". Potom je uhvatio za uvo S. D. (13) i udario ga nadlanicom u usta, a on je je u strahu počeo da beži. Dok je odlazio video je kako policajci udaraju devojčicu Lj. R. (14). Nakon što je jedan od policajaca devojčici udario šamar po levom obrazu, Lj.R. je počela da beži. Kada se vratila po ključeve od stana, policajci su je ponovo oterali. Kasnije su joj dozvolili da se vrati i da uzme ključeve. Tada je videla broj značke policajca, koji je sedeo na mestu suvozača, kao i registarske tablice službenog vozila.

Posle saopštenja, kojim je FHP izvestio javnost o događaju, 3. jula 2002. godine SUP Beograd je u svom saopštenju negirao da je njihov radnik udario decu, već da je "samo zatražio od njih da se udalje sa kolovoza, jer je njihovo kretanje bilo nebezbedno i ometalo normalan protok saobraćaja. Upozorenje je dato glasno, jasno, bez ikakvog vređanja i fizičkog kontakta, što su oni prihvatili uz negodovanje, i udaljili se."

Posle saopštenja MUP-a, FHP-u se obratio Branislav Đorić iz Beograda, koji je u svojoj izjavi naveo da je tih dana bio svedok sličnog događaja. Prema njegovim rečima, jedan policajac je na toj raskrsnici tukao jedno romsko dete.

Treće opštinsko tužilaštvo u Beogradu je poslalo više zahteva FHP-u radi dostave adresa romske dece, koje FHP, zbog promene njihovog prebivališta, nije bio u mogućnosti da dostavi.

1.8. Slučaj dece u selu Amerić

U prepodnevnom časovima, 09. jula 2002 godine, ispred kuće Elizabete Đurić u selu Amerić, opština Mladenovac, zaustavio se policijski automobil, iz koga su izašla četiri

policajca. U kući su se nalazila samo njena maloletna deca, D.Đ. (15)⁵², S.Đ. (11) i M.Đ. (8).. Jedan od tih policajaca bio je Nebojša Blagojević, rodom iz istog sela, koji je vrlo dobro znao ovu porodicu. Pošto su saznali da majka dece nije u kući, policajci su krenuli ka bašti i upitali D.Đ. da li zna gde je oružje, koje je navodno sakrio njegov otac, osuđenik na izdržavanju kazne zatvora. D.Đ. je odgovorio da ne zna ništa o oružju. Nakon toga policajci su počeli da mu prete da će ga pretući ukoliko ne kaže gde je oružje. S.Đ. je pokušao da zaštiti brata i rekao policajcu da ne može tako da se ponaša prema D.Đ. jer i sam vidi da je D.Đ. bolestan. Policajci ga nisu poslušali nego su D.Đ. odveli u baštu, dali mu ašov i naterali ga da kopa rupe, kako bi pronašli oružje.

Dok je D.Đ. kopao, policajci stajali pored, govoreći mu: "Gde je oružje, kopaj da te ne sahranimo. Onda su me opet pitali da li znam gde je moj otac sakrio puške i pištolje. Rekao sam im da nemamo puške i pištolj, već da samo držimo kokoške i svinje." D.Đ. je iskopao oko deset rupa različite dubine i veličine. Pošto ništa nisu našli, policajci su otišli.

Načelnik Odeljenja unutrašnjih poslova (OUP) u Mladenovcu, Dragiša Cvetković, demantovao je 19. jula 2002. godine da su četvorica policajaca tog OUP-a u selu Amerić, maltretirali i vređali troje dece od kojih je jedno ometeno u razvoju. Prema policijskom saopštenju, policajci su na taj zadatak otišli na osnovu odobrenja istražnog sudije Opštinskog suda u Mladenovcu od 9. jula, kojim se "naređuje pretresanje kuće Dragiše Đurića iz Amerića (...) Na osnovu te naredbe policajci su oko 10:00 časova došli u kuću Dragiše Đurića, koji se nalazi na izdražavnju zatvorske kazne (...) Policajci su u kući zatekli tri maloletna deteta, a najstariji dečak je rekao da će njihova majka doći za pola sata. Pošto se za to vreme nije pojavila, policajci su otišli", navodi se u saopštenju.

Međunarodna organizacija protiv torture (OMCT) je 17. jula 2002. godine reagovala svojim saopštenjem, pa je ambasador SRJ pri UN u Ženevi, 22. jula 2002. godine uputio dopis organima SRJ i RS radi dobijanja obaveštenja o slučaju. Na taj dopis je reagovao Ministar pravde i uputio dopis Opštinskom javnom tužilaštvu u Mladenovcu tražeći da se slučaj ispita. Predlog za preduzimanje istražnih radnji protiv policajaca koji su zlostavljali decu podnet je 8. avgusta 2002. godine. U istražnom postupku izvršeno je veštačenje o sposobnosti dece za reprodukciju događaja. FHP je dostavio fotografije dece i rupa u dvorištu, koje su snimljene neposredno posle incidenta. Posle završenog istražnog postupka, tužilaštvo je zaključilo da nema osnova za podizanje optužnice.

1.9. Slučaj sestara Vukčević

Sestre, Anđela i Daliborka Vučković su 14. avgusta 2002. godine u Baru (Crna Gora), prepoznale automobil svog prijatelja, udaren sa zadnje strane, u saobraćajnoj nezgodi koja se dogodila pre njihovog dolaska. Anđela Vukčević se uplašila da se njenom prijatelju nešto nije desilo, pa je prišla ulubljenom automobilu. Pošto je videla da u automobilu nema nikoga, mobilnim telefonom je pozvala prijatelja (vlasnika automobila), koji joj je rekao da je morao ode sa lica mesta, jer je dobio batine od

⁵² Odlukom Centra za socijalni rad, Dalibor je proglašen detetom sa specijalnim potrebama i kao takav pohađa nastavu u specijalnom odeljenu za decu ometenu u razvoju

policajaca. Policajci su se prethodno sudarili sa njim, a potom izašli iz automobila i pretukli ga, uz naređenje da ode sa lica mesta. Prema izjavi Anđele Vučković, koju je dala FHP-u, odmah nakon toga, prišao joj je jedan policajac: "Pitao me je 'čiji je ovo auto?'. Tu je bila i moja sestra Daliborka, koja je odgovorila da je to auto našeg druga i da smo mi tu da vidimo šta je bilo sa njim. Ona nije ni stigla da završi rečenicu, kada ju je ovaj policajac udario šakom u glavi i nogom u nogu. Tada se okrenuo prema meni i udario mi šamar govoreći nam 'bježite odavde, jer ću vas pobiti!'. Sestre Vučković su kasnije saznale ime policajca i u kojoj stanici je zaposlen.

U prekršajnom postupku, koji se vodio pred organom za prekršaje u Baru, policajac je na insistiranje žrtava osuđen na novčanu kaznu od 500 evra, iako je sudija nameravao da ga osudi na kaznu zatvora u trajanju od 30 dana.

1.10. Slučaj maloletnog S.D.

U kafiću "Minić", u Bečeju, 17. januara 2003. godine, nakon kraće prepirke između maloletnog S.D. (17) i jednog gosta, prisutni policajac Ljubinko Vuković je prišao S.D. i rekao mu da izađe kako bi smirio situaciju i kako prepirka ne bi prerasla u tuču. Iako je S.D. postupio po naređenju policajca, ovaj mu je udario dva šamara a potom nastavio da ga udara pesnicama sve dok S.D. nije pao na zemlju. Policajac je nastavio da ga šutira po celom telu, svaki put kada bi ovaj pokušao da ustane. Dok su stajali ispred kafića, naišla je policijska patrola, a nedaleko od tog mesta Ljubinko Vuković je nastavio da udara S.D. pesnicom u glavu. Vukoviću se pridružio i policajac Dragan Radić, koji je nekoliko puta ošamario S.D. i pesnicama ga udario u stomak. U Domu zdravlja u Bečeju, lekari su konstatovali da je S.D. zadobio lake telesne povrede u predelu rebra i krvne podliva po licu i grudima.

U saopštenju za javnost od 23. januara 2003. godine policija je navela da je protiv radnika OUP Bečej pokrenut disciplniski postupak ali ne zbog zlostavljanja, već zbog formalnih razloga, što nisu podneli izveštaj o upotrebi sile.

FHP je podneo krivičnu prijavu Opštinskom javnom tužilaštvu u Bečeju 17. februara 2003. godine protiv pomenuta dva policajca OUP-a Bečej zbog izvršenja krivičnih dela zlostave u službi i lake telesne povrede. Pred Opštinskim sudom u Bečeju vodi se istražni postupak protiv policajaca OUP-a Bečej zbog sumnje da su učinili krivično delo zlostava u službi i krivično delo laka telesna povreda.

1.11. Slučaj porodice Todorović

U iznajmljeni stan u kojem žive Zoran Todorović i Danijela Bogojević, u Kruševcu, 22. januara 2003. godine, pet minuta posle ponoći, bez naloga za pretres, upala je interventna ekipa policije. U tom stanu prethodno je živeo sin njihovog stanodavca, inače osoba sa kriminalnim dosijeom. Po svedočenju Zorana Todorovića, policajci su bez bilo kakvog upozorenja počeli da ga udaraju šakama, pesnicama i kundakom od pištolja po glavi i

vratu. I pored pokušaja Todorovića da im objasni da je u pitanju greška, policajci su nastavili da ga udaraju.

Dok je nekoliko policajaca tuklo Todorovića u hodniku, ostali su bili u dnevnoj sobi, gde se nalazila Danijela Bogojević. Jedan od policajaca, uperio joj je lampu u lice, a potom i pištolj, nervozno vičući: "Šta ćeš ti ovde?" Danijela Bogojević je opisala FHP-u na koji način su je policajci maltretirali: "Jedan policajac me je uhvatio za ruke i držao ih čvrsto iza mojih leđa, a drugi me je dirao po ramenu i ruci i štipkao me za obraze. On mi je rekao: 'Kakva si ti to pička, kada si našla ovog starca', dok je drugi dobacio: 'Da li ti je dobar?' Plakala sam, tresla se i gušila, a oni su se cinično smejali."

Todorović je uporno tražio objašnjenje od policajaca zbog čega ga tuku, ali nije dobio odgovor. U međuvremenu, čuo je da su policajci preko radio stanice dobili obaveštenje da se protiv para ne vodi nikakav postupak. Nedugo zatim su otišli. Todoroviću su u kruševačkoj bolnici lekari konstatovali brojne krvne podlive, uglavnom u predelu lica.

FHP je u martu 2003. godine uputio zahtev Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije da utvrdi odgovornost policajaca interventne brigade OUP-a Kruševac, koji su pretukli Zorana Todorovića i izivljavali se nad Danijelom Bogojević.

Sredinom decembra 2003. godine, tadašnji šef kabineta ministra policije, pukovnik Ivan Đorđević obavestio je dopisom FHP da prema nalazima MUP-a: "Nisu obezbeđeni dokazi koji bi potvrdili navode da su radnici SUP-a Kruševac, fizički zlostavljali Todorović Zorana i Bogojević Danijelu, niti da su prema istima upotrebljavali sredstva prinude."

Povodom ovog događaja Zoran Todorović je podneo krivičnu prijavu Opštinskom javnom tužilaštvu u Kruševcu, protiv NN policajaca. Istražni postupak je u toku, u kome oštećene zastupaju advokati FHP-a.

1.12. Slučaj Biljane Erić⁵³

Biljana Erić je saznala da su njenog supruga Vladana Erića lišili slobode policajci SUP-a Čačak 18. novembra 2003. godine. Gospođu Erić je policija obavestila da je njen suprug prebačen u SUP Kruševac. Sutradan, 19. novembra 2003. godine je sa svojom rođakom, oko 12:00 časova otišla u SUP Kruševac, da se raspita za svog supruga. U jednoj od kancelarija, na drugom spratu, primili su je inspektor Ivan Pantić i jedna žena, po imenu Marija. Inspektor Pantić je pretećim glasom zahtevao od gospođe Erić da priča sve što zna o njenom suprugu, dok su drugi prisutni policajci zamahivali rukama i unosili joj se u lice. Pošto je odbila da razgovara na taj način, inspektor Pantić je odvodi u drugu kancelariju, u kojoj su se nalazila dva policijska inspektora. Dok je stajala na sredini kancelarije, u stavu mirno, policajcu su od nje zahtevali da kaže "gde je novac", uz pretnje da sve ispriča "ako želi živa da izađe iz policijske stanice i da ponovo vidi svoju

⁵³ Biljana Erić je u maju 2004. godine preko svog advokata podnela predstavku FHP-u o nezakonitom postupanju policije. Predstavka sadrži potpisanu izjavu gospođe Erić, lekarsko uverenje i fotografije na kojima se vide brojni krvni podlive na njenom telu.

decu". Kada je odbila da odgovara na njihova pitanja, policajci su joj stavili "lisice" na ruke, a inspektor Ivan Pantić i plastičnu kesu na glavu, uz pretnje da će selotejp trakom stegnuti kesu oko njenog vrata i da će se usled toga udaviti. Nakon toga policajci su je udarali pendrekom po butinama, bokovima i šamarima, jer je odbijala da odgovara na njihova pitanja. U jednom momentu su joj naredili da čučne, sa vezanim rukama ispred prednje strane tela i u tom položaju je udarali nogama i pendrekom u zadnjicu. Inspektor Ivan Pantić joj je zadao najviše udaraca. Zatim su je primorali da potpiše izjavu, koju nije ni stigla da pročita. Nakon toga inspektori su joj rekli da je njen suprug ukrao veću količinu novca i da ona mora to da prizna i da potvrdi da je njen muž doneo taj novac kući.

Oko 20:00 časova policajci su odveli Gospođu Erić kod istražnog sudije, prethodno joj zapretivši da mora da kaže sve ono što su joj naredili ili će je u suprotnom ponovo vratiti u zgradu SUP-a. Pred istražnim sudijom Okružnog suda u Nišu, gospođa Erić je iz straha dala izjavu kako su to policajci od nje i zahtevali. Policajci nisu bili prisutni tokom davanja izjave. Nakon što je od Biljane Erić uzeo izjavu, sudija joj je rekao da može da ide kući.

U jutarnjim časovima, 20. novembra 2003. godine, gospođa Erić se obratila lekaru i dobila uverenje o povredama.⁵⁴

Biljana Erić je podnela krivičnu prijavu protiv inspektora Ivana Pantića i dvojice NN inspektora Okružnom javnom tužiocu u Kruševcu, zbog osnovane sumnje da su počinili krivično delo iznuđivanje iskaza, praćeno teškim nasiljem. Istražni postupak je u toku.

1.12. Slučaj Danke Radević

Danka Radević je 19. maja 2004. godine u popodnevnim satima otišla u Centar Bezbijednosti u Beranama (Crna Gora), po pozivu svoje ćerke, koja je svojstvu svedoka davala izjavu u policiji, u vezi tuče, koja se desila u tom gradu. Na pitanje Danke Radević gde se nalazi njena ćerka, policajac, koji je radio na prijavnici, Dejan Đinović, grubo joj je rekao da ne zna i naredio joj da ode u čekaonicu. Dvadeset minuta kasnije Danka Radević je prišla istom policajcu i pitala ga da li može da joj zapali cigaretu? U izjavi FHP-u gospođa Radević je opisala kako je policajac reagovao: "Poslije ovog pitanja policajac je grubo i fizički nasrnuo na mene, hvatajući me za desnu ruku u predjelu mišice i počeo da me vuče po hodniku, upućujući mi riječi 'Šta me provociraš?' Izlazi odavde! Gubi se! Nemoj da te pokupim!". Ja sam ga upitala kakav si ti muškarac kad nasrćeš na jednu ženu. Zaustavio se tek kada mi je pao mobilni telefon."

Danka Radević je osim krvnih podliva na desnoj ruci, imala i psihičke tegobe, pa su joj lekari odredili terapiju sa sedativima i infuzijom.⁵⁵

⁵⁴ Zdravstveni centar Čačak, broj protokola 829, vreme: 10:25. Poverde:krvni podliv desne nadlaktice na dva mesta u promeru 7×3 i 2×1 cm; na levoj nadlaktici krvni podliv 5×4, nagnječenje obe butine i zadnjičnog predela obostrano, na levoj butini krvni podliv veličine 16×6 cm i 9×9cm, krvni podliv na levom zadnjičnom delu 24×10 cm, na desnoj butini krvni podliv 7×5cm, krvni podliv na desnom zadnjičnom delu na desnoj butini 34×30 cm.

Protiv policajca Dejana Đinovića, Danka Radević je podnela krivičnu prijavu Osnovnom tužiocu u Beranama.

⁵⁵ Izvestaj lekara specijaliste Zdrastvene organizacije Berane, br. protokola 5273 od 21.05.2004. godine